

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Diplomová práce

Bc. Karina Borůvková

Nepřeložitelné ze Sorokina

Untranslatable from Sorokin

Praha 2019

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kitzlerová, Ph.D.

Poděkování:

Tímto chci srdečně poděkovat Mgr. Janě Kitzlerové, Ph. D., vedoucí této práce, za její ochotu, věcné připomínky, cenné rady a inspiraci, které pomohly vzniku této práce. Také nesmírně děkuji své rodině, která mi byla velkou oporou během zpracování této diplomové práce i po celou dobu mého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny, literaturu a další odborné zdroje. Prohlašuji také, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného stejného titulu.

V Praze, dne 19. dubna 2019

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova

Problematika překladu, překladatelské obtíže, Vladimír Sorokin, neologismy, okazionalizmy, archaizmy

Keywords

Translation problems, translation problems, Vladimir Sorokin, neologism, occasionalism, archaism

Abstrakt (česky)

Diplomová práce „Nepřeložitelné ze Sorokina“ má teoreticko-empirické zaměření. Jejím cílem je popsat problematiku překladu tvorby ruského autora Vladimíra Sorokina a zaměřit se na takové pasáže v dílech, které by mohly způsobit překladateli jisté obtíže. V teoretické části je definován obecný teoretický rámec pro translatickou analýzu překladatelských problémů. Nejčastější úskalí, s nimiž se překladatel při překladu Sorokinových děl setkává, jsou následně definována a systematizována do několika základních skupin, jakými jsou například autorské neologismy, cizojazyčné lexikum a další. Empirická část diplomové práce je zaměřena na rozbor konkrétních překladatelských řešení, která jsou ukázána na příkladech z několika vybraných děl tvorby Vladimíra Sorokina.

Cílem diplomové práce je zjednodušit porozumění dílům tohoto autora, ale především usnadnit práci překladatelům Sorokinovy tvorby. Varianty řešení obtížně přeložitelných či zcela nepřeložitelných úseků Sorokinova díla, pak mohou návodně posloužit překladatelům i jiných děl a autorů.

Abstract (in English)

The present thesis titled „Untranslatable from Sorokin“, is applying both theoretical and empirical approach. Particular attention is paid especially to translations from Russian to Czech language. This thesis focuses on common translation problems while working with books of Russian writer Vladimir Sorokin. The introduction to the theoretical part of the present study is devoted to general theoretical framework of translatic analysis of specific translation problems. In next step the most common difficulties are defined and systemized in several groups like author's neologism, foreign language lexicon, etc.. Empirical part of this thesis focuses on solving of particular translation problems and its analysis. These problems are also explained using examples from works of Vladimir Sorokin.

The main goal of the thesis is partly to simplify understanding of Sorokin's books, but mainly to ease the work for translators. Various ways of dealing with difficultly translatable or completely untranslatable parts of Sorokin's books can then also help translators who translate another works from different authors.

Obsah

Úvod	7
1 Neologismy a okazionalismy v současné ruštině	9
1.1 Neologismy, okazionalismy a způsoby jejich tvoření.....	11
1.2 Možnosti překladu a jejich specifčnost	18
1.3 Obtíže spojené s překladem neologismů a okazionalismů	23
1.3.1 Hybridní formy	24
1.3.2 Cizojazyčné lexikum.....	27
2 Nenormativní lexikum	34
2.1 Kreativita autora při vytváření vulgarismů.....	36
3 Problematika historismů	39
3.1 Možnosti překladu historismů, archaismů a reálií	41
3.2 Překladatelské obtíže spojené s překladem reálií.....	50
Závěr.....	52
Příloha 1. - Китайские слова и выражения, употребляемые в тексте.....	55
Příloha 2. – Другие слова и выражения.....	57
Seznam použité literatury	59

Úvod

„...Нет на свете мук сильнее муки слова:
Тщетно с уст порой безумный рвётся крик,
Тщетно душу сжечь любовь порой готова:
Холоден и жалок нищий наш язык!...“
(Надсон, С. Милый друг, я знаю, я глубоко знаю...)

Než se začneme věnovat překladu problematického lexika v dílech ruského autora Vladimira Sorokina musíme si položit otázku, zda je možné zachovat individuální styl autora v překladu¹. Tato otázka je nanejvýš závažná, pokud si uvědomíme, že autor používá nejen běžná slova, ale vytváří svůj vlastní jazyk, který je a bude charakteristický pouze pro dílo v originálním znění. Překlad takového lexika je sice obtížný, ale nikoli nemožný, jelikož některé již existující teorie překladu nám mohou dosvědčit, že neexistují díla, která se nedají přeložit, a že každý „высокоразвитый язык является средством достаточно могущественным для того, чтобы передать содержание, выраженное в единстве с формой, средствами другого языка“.²

V této práci se soustředíme na Sorokinův román *Теплый шпек*. Podle našeho názoru se jedná o jedno z nejobtížnějších děl z pohledu lexikálního, sémantického i překladatelského. Mnoho literárních kritiků vyjádřilo názor, že se jedná o román s „многослойной структурой текста“³, který obsahuje „остроумнейшие языковые находки“⁴. Například Golynko-

¹ „Это система индивидуально-эстетического использования свойственных данному периоду развития художественной литературы средств словесного выражения.“ (Виноградов, В. В. *О языке художественной литературы*. Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1959).

² Фёдоров, А. В. *Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы)*. Для институтов и факультетов иностранных языков. Москва: «Филология Три», 2002. (str. 144).

³ Генис, А. *Страшный сон как подсознание русской литературы*. URL: http://goths.ru/old_news.php?id=13381 (poslední přístup: 20.01.2019).

⁴ Смирнова, Д. *Плохой хороший Сорокин*. URL: <https://www.srkn.ru/criticism/sor2.shtml> (poslední přístup: 20.01.2019).

Vol'fson poznamenal, že „никакого аналога таким новаторским языковым играм в русской прозе, пожалуй, не наблюдается“.⁵

Na Sorokinovu tvorbu však existují i negativní názory. Podle Genise byl román napsán na ruinách sémantiky a Šatalov poukázal na „вполне бессмысленное использование выдуманной специально для этого текста лексики“.⁶ V této práci se tedy pokusíme vyvrátit negativní názory mnoha kritiků tak, že poukážeme na problematiku spojenou s překladem tvorby Vladimira Sorokina, konkrétně neologismů, okazionalismů, nenormativního lexika a historických reálií.

Práci jsme rozdělili do dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části se pokusíme stanovit co nejpřesnější definici autorských neologismů, okazionalismů, vulgarismů a historismů a ukážeme různé názory na výše uvedené pojmy. V praktické části uvedeme konkrétní příklady ze Sorokinova textu a pokusíme se vytvořit odpovídající překlad, který budeme moci dále použít pro překlad celého díla do českého jazyka.

První část práce je zaměřena na autorské neologismy, a především na okazionalismy. Pokusíme se zde tyto lexikální jednotky definovat, jelikož jsou tyto pojmy u řady odborníků chápány různě či jsou zaměňovány. Je však zřejmé, že je potřeba tyto pojmy rozlišovat, např. podle kontextu, vzniku, dalšího využití v jazyce nebo podle míry expresivity, která je charakteristická obzvláště pro tyto novotvary. Dále se zaměříme na problematiku překladu a na konkrétní problémy se kterými se může setkat překladatel. V závěru první části se budeme věnovat obecné slovtvorbě těchto lexémů s důrazem na okazionalismy a pokusíme se vytvořit odpovídající překlad v českém jazyce.

Druhá část práce je věnována nenormativnímu lexiku v Sorokinově díle. Zaměříme se na slovtvorbu a kreativitu autora při vytváření vulgarismů, jelikož se v jeho dílech toto lexikum nevyskytuje v obecně známé podobě. V některých případech bude potřeba tato slova „dešifrovat“. V závěru této části uvedeme příklady a pokusíme se o jejich překlad.

Poslední část práce je věnována historismům. Uvedeme oblast a určíme časové období, z nichž tyto historismy pocházejí. Ukážeme také možnosti překladu tohoto lexika a soustředíme se na problematiku překladů.

⁵ Голышко-Вольфсон, Д. Владимир Сорокин. URL: <http://moscowartmagazine.com/issue/79/article/1728> (poslední přístup: 20.01.2019).

⁶ Шаталов, А. Владимир Сорокин в поисках утраченного времени. URL: <https://www.srkn.ru/criticism/shatalov.shtml> (poslední přístup: 20.01.2019).

1 Neologismy a okazionalismy v současné ruštině

„Русский язык неисчерпаемо богат и все обогащается с быстротой поражающей,“⁷ – napsal kdysi ruský spisovatel, dramatik, básník a revolucionář Maxim Gorkij. Obohacování jazyka probíhá (v závislosti na historickém období) především pomocí vzniku nových slov či nových významů slov, nových slovních obrátů nebo nových ustálených výrazů. Díky rozšiřování slovní zásoby představuje obohacování jazyka prostřednictvím vytváření nových slov svého druhu pokrok. V. G. Bělinskij správně poznamenal, že: „новое слово, выражающее новую мысль, почитается приобретением, успехом, шагом вперед.“⁸

Nejintenzivnější rozvoj jazyka a jeho slovní zásoby⁹ probíhal hlavně v období velkých sociálních změn¹⁰. Výsledkem těchto změn může být např. „внутрисистемные преобразования“,¹¹ kdy dochází k úspoře znakových prostředků vyjadřování, k jejich unifikaci nebo zvýšení jejich výrazového potenciálu, kupř. estetických vlastností (složení slov, abreviace, rozvoj přenosných či metonymických významů).

Významnějším způsobem obohacování slovní zásoby je však zejména vznik novotvarů a jazykové výpůjčky z cizích jazyků. O správnosti tohoto výroku nás může přesvědčit rozvoj slovní zásoby v současné době, který je doprovázen překotným sociálním

⁷ Горький, А. М. *Собрание Сочинений в 30-ти т.* Москва, 1953, т. 24. (str. 491). – URL: <http://politazbuka.info/biblioteka/hudlit/880-gorkij-maksim-sobranie-sochinenij-v-30-tomah.html> (poslední přístup: 10.02.2019).

⁸ Белинский, В. Г., *Полное собрание сочинений: В 13 т.* Москва, Издательство АН СССР, 1954, т. IV, (str. 20). – URL: http://lib2.pushkinskiydom.ru/Media/Default/PDF/Sobr.soch/Belinsky%201953-1959/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%81%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B91953-1959%20_5.pdf. (poslední přístup: 10.2.2019).

⁹ См.: Ожегов С. И. 1) *Основные черты развития русского языка в советскую эпоху.* — Изв. АН СССР. Отд. лит. и яз., 1951, т. X, вып. 1; 2) *К вопросу об изменениях словарного состава русского языка в советскую эпоху.* — Вопросы языкознания, 1953, № 2; *Лексика современного русского литературного языка. Социолого-лингвистическое исследование/* Под ред. М. В. Панова. М., 1968; Будагов Р. А. *Язык, история и современность.* М., 1971; Брагина, А. А. *Неологизмы в русском языке. Пособие для студентов и учителей.* Москва „Просвещение“, 1973; П р о т ч е н к о И. Ф. *Лексика и словообразование русского языка советской эпохи (социоллингвистический аспект).* М., 1975.

¹⁰ Jedná se např. o období vlády Petra I. z přelomu 17. a 18. století, období Napoleonských válek z přelomu 18. a 19. století a další, která jsou podrobně popsána v mnoha dílech (např. Габдреева, Н. В., Агеева, А. В., Тимиргалеева, А. Р. *Иноязычная лексика в русском языке новейшего периода.* Москва „ФЛИНТА“, „Наука“, 2013.).

¹¹ Котелева, Н. З. *Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов.*

vývojem. Právě společenské vztahy, výrobní procesy, rozvoj vědy, techniky a kultury umožňují vzniku nových slov a významů.¹²

K největšímu rozvoji ruského jazyka začalo docházet v průběhu 70. let. Toto období se odlišuje od předchozích let tím, že slovní zásoba byla obohacována pomocí výpůjček z cizích jazyků a vzniku novotvarů.¹³ Dalo by se tedy říci, že jazyk 70. let byl formován vnitřními jazykovými procesy.

Jedním z nich je vytváření neologismů. Teorie o těchto novotvarech dodnes není jednoznačná, jelikož mnoho lingvistů vnímá nové slovo jako stylistickou kategorii, jejímž hlavním znakem je „ощущение новизны“. Obecně však platí, že: „неологизмы – новые слова или выражения, свежесть и необычность которых явно ощущается носителями данного языка“. Jako příklad lze uvést slova jako *зломный*, *сетячий*, *дармлюб*¹⁴ a další. Existuje však řada nových slov, která se rychle adaptovala a pocit novoty zmitel. Je tomu tak u slov jako *полиция*, *кризис*, *беженцы*.¹⁵

Vladimir Sorokin využívá různé jazykové procesy a nasycuje román autorskými neologismy a okazionalismy, z nichž každý má svůj účel. „Právě neologismy deaktivuje Sorokin automatickou percepci textu a nutí čtenáře k tomu, aby si aktivoval své kreativní možnosti čtení.“¹⁶ Novotvary jsou v román *Теплый шпек* jedním z dominantních lexikálních prostředků.

¹² Zajímavé je, že v 50. - 60. letech minulého století v ruském jazyce vzniklo přibližně 150 nových názvů: věd (např. *эргономика*, *футурология*, ...), vědních disciplín (např. *интроскопия*, *звуковидение*), aut, mechanismů (např. *батиплан*, *видеомагнитофон*). Vznikla také nová slova zaměřená na politický systém (např. *неоколониализм*, *неофашизм*, *левоцентризм*, *хиппи*) nebo na umění, kulturu (např. *пон-арт*, *электрогитара*), či sport (např. *бадминтон*, *дзю-до*).

¹³ Např. *универсам*, *спортлото*, *автоответчик*, *сыроедение*.

¹⁴ Андреассен, Н. *Главные слова 2017 года: Ударим матильдометром по живописию*. Комсомольская правда - URL: <https://www.kp.ru/daily/26776.3/3808321/> (poslední přístup: 25.11.2018).

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Biarozkina, K. *Непřeložené ze Sorokina*. Praha, 2016 (nepublikované). (stř. 16).

1.1 Neologismy, okazionalismy a způsoby jejich tvoření

Neologismy

Neologismus neboli novotvar¹⁷ je termín, který sice není nový, ale stále postrádá jednotnou definici. Podle názoru N. Z. Kotolevé existuje několik lingvistických teorií, které se pokoušejí odhalit jazykovou podstatu tohoto jevu. Jde např. o teorii stylistickou, psycholingvistickou či lexikologickou.

Pokud se podrobněji podíváme na stylistickou teorii, zjistíme, že k neologismům patří „стилистически маркированные слова, значения слов или фразеологизмы, употребление которых сопровождается эффектом новизны“.¹⁸ V pracích E. V. Seňko je novota spojena hlavně s chronologickým kritériem. Podle jeho názoru je pro všechny inovace včetně neologismů společná „своеобразная маркированность временем, которая влечёт за собой известную необычность, свежесть на фоне привычных языковых форм, малоизвестность или неизвестность в широком употреблении.“¹⁹ Musíme však podotknout, že v díle *Теплый шпек* chronologické kritérium E. V. Seňko neplatí, jelikož se jedná o dílo, které bylo napsáno v roce 1999, ale pojednává o budoucnosti Ruska a celého světa.

Měli bychom si však upřesnit pojem novoty, jelikož dodnes není dostatečně konkretizován. Pocit novoty, který vzniká v průběhu percepce jakékoli jazykové jednotky, je mimořádně subjektivní, jelikož to, co se jednomu zdá být nové, pro jiného rodilého mluvčího takovým být rozhodně nemusí. A. G. Lykov ve své práci *Русское окказиональное слово в аспекте теории и методики* předpokládá, že bezpodmínečným příznakem neologismu je „объективное ощущение новизны“²⁰, jelikož tento pocit existuje u všech nositelů jazyka, ačkoli může být poněkud odlišný v souvislosti s některými konkrétními slovy u různých lidí. I. S. Toropcev pojem novoty konkretizuje více a říká, že novým a neznámým může být pro jazyk jen takový smysl, který nebyl vyjádřen dříve v podobě slova.²¹ Můžeme však ještě dodat, že novota je primárně spojena s povědomím o slově u rodilého mluvčího a opírá se o

¹⁷ Z řečtiny „*neos logos*“ – „nové slovo“.

¹⁸ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гугунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 9).

¹⁹ Сенько, Е. В. *Инновации в современном русском языке*. Владикавказ: Ир, 1994 (1995). (str. 22).

²⁰ Лыков, А. Г. *Русское окказиональное слово в аспекте теории и методики*.

²¹ Торощев, И. С. *Словопроизводственная модель*. Воронеж: ИПЦ Воронежского государственного университета, 1980.

míru jeho využití²², proto je třeba počítat s tím, že pocit novoty rychle zmizí v důsledku aktivního užívání slova. N. Z. Koteleva říká, že „многие новые слова сразу усваиваются говорящими и ощущение новизны быстро стирается“^{23 24}.

Může se samozřejmě stát, že neologismy v okamžiku svého vzniku nebudou mít vlastnosti nového slova a budou proto vnímány rodilými mluvčími jako slova již běžně používaná. K takovým neologismům patří kupříkladu výrazy vytvořené podle produktivních modelů ruské slovo tvorby a označující známé reálie (např. *догорбачёвский, постсоветский* a jiné).

Všechny důvody uvedené výše nám umožňují souhlasit s N. Z. Kotelevou, která předpokládá, že novota je sice charakteristickou, nikoli však určující vlastností pro jev, jakým neologismus je.

Jednou z nejrozšířenějších teorií o neologismech je denotativní a strukturní teorie. Denotativní teorie je nejvíce rozvinuta v *Словаре лингвистических терминов* O. S. Achmanové, kde se uvádí, že neologismus je „слово или оборот, созданные (возникшие) для обозначения нового (прежде неизвестного) предмета или для выражения нового понятия“²⁵ nebo se jedná o „новое слово или выражение, не получившее прав гражданства в общенародном языке и потому воспринимающееся как принадлежащее к особому, нередко сниженному стилю речи, русск. зеленокудрые, акростишествовать, кисляйство, молоткастый“.²⁶

Strukturní teorie předpokládá, že k neologismům mohou patřit pouze taková slova, která disponují „абсолютной структурой, формальной новизной; обычно это уникальное звукосочетания, воспринимающиеся как нечленимые, непроезженные, немотивированные единицы“.²⁷ Jedná se například o slova jako *неон, лилунут*²⁸ a další. N.

²² V některých psycholingvistických experimentech referenti určovali některá slova jako historismy či archaismy namísto neologismů. Nejspíše se mohlo jednat o splývání hranic mezi protikladnými pojmy. O tom nám může dosvědčit např. historie pronikání slov do současného ruského jazyka. Slova jako *зэк, зэчка* v 80. letech 20. století byla vnímána jako nová, ale ve skutečnosti označovala zastaralé reálie.

²³ Котелева, Н. З. *Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов* (str. 12).

²⁴ Mnoho neologismů, které se objevily v ruském jazyce v průběhu 80. – 90. let 20. století (např. *перестройка, спонсор, презентация* a jiné) byly rychle zbařeny své novoty v důsledku častého upotřebením v soudobých textech.

²⁵ Ахманова, О. С. *Словарь лингвистических терминов* – URL:

<https://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/h.htm> (poslední přístup: 03.01. 2019).

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гугунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 16).

²⁸ Jedná se hlavně o příklady Н. З. Котелевой.

Z. Koteleva však tyto příklady nebere v úvahu, jelikož se jedná o slova přejatá (*заим*), zkratky (*лаван*) či nápodobování zvuku (*кодак*). Stoupenci této teorie tvrdí, že k neologismům rozhodně nepatří běžná slova (tedy slova vytvořená podle produktivních modelů ruské slovo tvorby), neboť vznikají na základě známých morfémů, jsou srozumitelná pro rodilé mluvčí a mohou jimi být vytvořeny kdykoli.

Strukturní teorie však má spoustu nedostatků. Za první, výše uvedené neologismy jsou vytvořeny uměle. Takové novotvary se jen zřídka objevují v běžné mluvě rodilého mluvčího. Potřeba vytváření takových slov vzniká zejména u spisovatelů, kteří píšou fantastická díla o vymyšlených světech (např. *дрюон* – kosmická loď). Za druhé, většina ruských neologismů, nehledě na velký počet přejatých slov, vytváří derivovaná slova, která vznikla pomocí prostředků ruské slovo tvorby (pomocí již známých morfémů a motivátorů).

Teorie N. Z. Kotelevé říká, že k neologismům by měly patřit pouze výrazy, které existují v určitém časovém rozmezí a prostoru. Proto je možné určit a zkoumat neologismy z různých časových období (19. století, 20. století, 30. léta 20. století, 70. - 90. léta 20. století) nebo určit *языковое пространство*, které Koteleva rozděluje do čtyř kategorií:

- a) Slova, která jsou nová pro většinu jazyků;
- b) Slova, která jsou nová pro konkrétní národní jazyk;
- c) Slova, která jsou nová v konkrétním spisovném jazyce;
- d) Slova, která jsou nová pro žargon, dialekt apod.

Po podrobné analýze různých názorů na neologismy můžeme tedy konstatovat, že novotvary jsou „слова, значения слов и идиомы, существующие в определённом языке, подъязыке и языковой сфере и не существующие в предшествующий период в том же языке, подъязыке, языковой сфере“.²⁹ Jako příklad lze uvést slovo *ikebana*, které bylo neologismem v 70. letech 20. století v ruském jazyce, zatímco v japonštině to už bylo slovo běžně používané.

Není tedy náhodou, že Vladimir Sorokin ve svých dílech používá právě tolik novotvarů. Přelom 20. a 21. století by se dal označit za vrcholné období neologismů nejen v ruštině, ale i v mnoha dalších evropských jazycích. Tento rozvoj je doprovázen nejen

²⁹ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гуцунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 19).

nadměrným užíváním cizojazyčných slov, ale také přijetím slov ze žargonů, dialektů atd.³⁰ Sorokinovi nezbyvá nic jiného než nasávat atmosféru doby a vtělovat ji do svých děl.

Ve světě *Teplého špeku* (čili ve světě budoucnosti) autor vytváří dva typy ruského jazyka: „nový“ a „starý“. Podle postřehu hlavního hrdiny Glogera mluví východní Sibiřané „на старом русском с примесью китайского“. Autor se v tomto díle zaměřil na budoucnost, což mu umožnilo obohatit text značným počtem autorských neologismů a okazionalismů ve snaze vytvořit přirozený³¹ vývoj jazyka v průběhu časů. Společně s neologismy Sorokin obohacuje dopisy Glogera různými barbarismy, přičemž většinu z nich tvoří čínská slova.

Speciálně pro *Теплый шпек* Sorokin vytváří velký počet nových slov, která překvapují „разнообразием словообразовательных моделей“.³² Větší část autorských neologismů tvoří označení nových reálií, které údajně vznikly v roce 2068 (*мультисекс, логостимулятор*). Zvláštní místo mezi těmito reáliemi má kvazivědecká terminologie (*L-гармония, S-трэи, W-амбиции*). V textu je také několik neologismů, které se vážou k budoucnosti: (např. *мондирект, пластилинить*). Kromě autorských neologismů Sorokin aktivně vytváří i okazionalismy, které jsou psány azbukou (*рунс, маннованно*), a rovněž latinkou (např. *obo-robo, PSY-GRO*).³³

Všechny tyto lexémy jsou součástí a výsledkem individuální hry s jazykem, přičemž by se mohlo zdát, že fonetická stránka slova Sorokina zajímá více než sémantická. Ve skutečnosti tomu tak není, jelikož autor na konci románu umístil slovník s neologismy. Nejedná se o všechna nová slova, která se v díle vyskytují, ale pouze o ta, jež se nejčastěji opakují. Je třeba také poznamenat, že ve většině případů slovník nevysvětluje, ale spíše „zatemňuje“ význam slov (viz. Příloha 1. – *Китайские слова и выражения, употребляемые в тексте*).

³⁰ O povaze inovativních procesů, které jsou charakteristické pro současný jazyk, se pojednává v řadě publikací: např. v kolektivní monografii Земская, Е. А. *Русский язык конца 20 столетия*. Москва: Языки рус. культуры, 1996., Дуличенко, А. Д. *Русский язык конца 20 столетия*. Мюнхен: О. Sagner, 1994., v pracích Л. П. Крысина („Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка“) a dalších.

³¹ Jedná se o subjektivní názor autora, který se opírá o chod historických událostí. Pomocí jazyků, které Sorokin využívá ve svém díle, autor ve větší či menší míře poukazuje na mezinárodní kontakty v průběhu dějin a na jejich dopad na ruštinu. Jak jistě víme, v díle je využito cizojazyčné lexikum z francouzského, anglického, německého, čínského, latinského jazyků a jejich míra zastoupení v díle jistě odpovídá i chronologickému zájmu v přejímání nových slov.

³² Марусенков, М. П. *Абсурдопедия русской жизни Владимира Сорокина. Заумь, гротеск и абсурд*. Санкт-Петербург „Алетейя“, 2012. (str. 125).

³³ K okazionalizmům bychom mohli zařadit také akronyma a abreviatury s nejasným významem: *GENMEO, кофе TW*, a další.

Okazionalizmy

Při objasňování podstaty neologismů nezbytně vyvstává problém odlišení tohoto pojmu od okazionalismů. Někteří badatelé tyto dva pojmy spojují, jiní naopak striktně oddělují.³⁴ My se je pokusíme od sebe rozlišit a uvést názorné příklady z prací Vladimira Sorokina.

V jazyce se obvykle využívají již předem známé a často používané jazykové jednotky, ale v současnosti³⁵ se můžeme setkat i s individuálními slovy, která jsou typická pouze pro specifický kontext. V tom spočívá základní rozdíl mezi nově vzniklými slovy a neologismy, které se již zařadily do jazyka a staly se běžně užívanými. Taková slova bychom mohli nazvat okazionalizmy. Feľdman uvádí, že „подokkaзиональнъм словом я разумею слово, образованное по языковой малопродуктивной или непродуктивной модели, а также поokkaзиональнъм (речевоџ) модели и созданное на определеннъм случай либо с целью обычного сообщения, либо с целью художественной. Подобно потенциальному слову,okkaзиональное слово есть факт речи, а не языка. Точно также я понимаю иokkaзиональную форму слова“.³⁶

Okazionalismus je tedy „одноразовая лексическая единица, лишенная воспроизводимости, а значит, и исторической протяженности своего существования, это слово не способно устаревать, в то время как понятие неологизма противопоставлено понятию архаизма“.³⁷

Protože okazionalismus představuje narušení lexikální normy, je potřeba definovat jeho vlastnosti. Jedná se o slova, která se již od začátku vytvářejí pro každý konkrétní případ jeho využití. Jednou z nejdůležitějších vlastností podle A. G. Lykova je expresivita, což jsou „выразительно-изобразительные качества речи, отличающие её от обычной (или стилистически нейтральной) и предающие ей образность и эмоциональную

³⁴ Existuje spousta děl, která jsou zaměřená na problematiku okazionalismů. Jedná se např. o práce *H. И. Фельдман, Э. Ханпирь, В. В. Лопатина, Р. Ю. Намитоковой, А. Г. Лыкова*. Ve všech třech akademických gramatikách ruského jazyka, které byly vydány v druhé polovině 20. století (1954, 1970, 1980) se nepojednává o okazionalismech; v gramatikách z roku 1970 a 1980 existuje zmínka o okazionalismech, ale pouze v rámci příkladu z ruské slovo tvorby.

³⁵ Tvorba okazionalismů a jejich využití je příznačné spíše pro 20. a následně i pro 21. století.

³⁶ Фельдман, Н. И. *Okkazionalные слова и лексикография* // Вопросы языкознания. 1957. № 4. (str. 64-73).

³⁷ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гуцунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 27).

окрашенность“.³⁸ Jako příklad si můžeme uvést Sorokinovy *аэросани, логостимулятор* či *мультисексер*.

Okazionální slovo představuje nejen narušení lexikální normy, ale také normy syntaktické, jelikož svou inovativnost projevuje až v kontextovém zapojení, a je tedy vždy spjaté s kontextem podle smyslu, tj. podle svého lexikálního významu, ale jeho expresivita má povahu nezávislou. Okazionalismus jako prostředek exprese posiluje dojem z textu a vytváří neopakovatelnou originalitu. Expresivita okazionalismů má inherentní povahu; okazionální slovo je totiž díky své slovotvorbě expresivní samo o sobě, a to přesto, že je závislé na kontextu, s nímž je spojeno. Stupeň okazionálnosti a expresivity různých okazionalismů se liší: čím méně je formálních a sémantických narušení pravidel standardu slovotvorby při vytvoření okazionalismů, tím méně okazionálnosti toto slovo obsahuje a naopak.

V. V. Lopatin ve svém díle poznamenává, že každý okazionalismus je čistě autorský novotvar a právě proto je Lopatin pojmenovává jako egologismy.³⁹ Okazionalismus je také těsně spojen s určitým kontextem a je srozumitelný hlavně v tom kontextu, ve kterém se nachází (např. *гиперустрицы, клон-индейка, клон-голубиная почта*). V neposlední řadě jsou okazionalismy plnohodnotné slovní jednotky a „даже более нужные в определённом контексте, более насыщенные по смыслу и эмоциональной нагрузке, чем обычные, общепотребительные слова“.⁴⁰

Specifičnost okazionalismů spočívá zejména v jejich nenormativnosti. Podle názorů E. A. Zemské a A. G. Lykova jsou okazionalismy slova vytvářena narušením gramatických, slovotvorných a jiných norem. Porušují tedy pravidla obecné jazykové slovotvorby, využívají neproduktivní či dávno zapomenuté, „mrtvé“ afixy, a dokonce mají své vlastní způsoby slovotvorby.

Okazionalismům je potřeba věnovat náležitou pozornost při překládání textů, jelikož s sebou nesou tvůrčí a individuální charakter (okazionalismy realizují individuální tvůrčí

³⁸ Тамтѣж. (стр. 31).

³⁹ Ve skutečnosti se nejedná o pojem V. V. Lopatina, ale tento termín uvádí A. Aržanov ve svém článku *Закон есть закон в часописе Журналист*“ (Журналист (Москва). 1968; №3, стр. 20). „Есть два типа новых слов, неологизмы и эгологизмы. Разница между ними существенна. Классические неологизмы характерны тем, что быстро становятся общенародным достоянием, легко вписываются в разные контексты, и словари вскоре регистрируют их как полноправные слова. Только языковеды, покопавшись в памяти, скажут, что такие, например, слова, как влияние, промышленность, развитие, лет 150 назад были неологизмами. Другое дело – эгологизмы („эго“ – я; этот термин подчеркивает субъективный характер словообразования). Они живут только в своем контексте.“

⁴⁰ Лопатин, В. В. *Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования*. Москва „Наука“, 1973. (стр. 64).

schopnosti mluvčího, ať už se jedná o dítě nebo obyčejného člověka). E. A. Zemská
roзнаmenává, že okazionalismy nejsou „ориентированы не на правила, общие для всех
носителей языка, но на способности индивидуума использовать возможности,
заложенные в системе языка.“⁴¹

⁴¹ Земская, Е. А. *Словообразование как деятельность*. Москва: „Наука“, 1992. (str. 180).

1.2 Možnosti překladu a jejich specifičnost

Neologismy

Než přistoupíme k překladu problematických částí v textu, je třeba stanovit a určit, které druhy nových slov a novotvarů Sorokin používá. Teprve pak se můžeme soustředit na překlad konkrétních pasáží.

Sorokinovské neologismy a okazionalismy můžeme rozdělit na tři základní skupiny: neolexémy, neofrazémy a neosemémy (slova a frazeologismy).

Neolexémy jsou nová slova tvořená hlavně přejatými slovy z jiného jazyka (*svinger, skrab...*). Při překladu těchto slov si musíme uvědomit, že v českém jazyce existují slova s analogickým významem, proto je vhodné takové lexémy překládat pomocí již existujících ekvivalentů.

Neofrazémy jsou nové frazeologismy a ustálené výrazy s „формирующейся идиоматической семантикой“. Názorným příkladem jsou slovní spojení *белый жетон* (nebo také *беложетонники*), *поцелуй меня в звезды*, *by Kosmos blessing* a další. Většinu těchto neofrazémů jsme zařadili mezi okazionalismy, proto o nich bude podrobněji pojednáno níže.

Neosemémy, neboli sémantické neologismy, jsou již známá slova, která získala nové významy. Nedochozí tedy k vytváření nového slova; k běžně užívanému slovu je naopak přiřazen nový význam. Jako příklad si můžeme uvést podstatné jméno *plus*, které získalo nový význam, např. *плюс-плюс-счастье* či *северная поебония с ледяной плюс-пиздицей плюс хуесcroll*.⁴²

Okazionalismy

V případě autorských nových slov Sorokin vytváří především fonetické, lexikální a frazeologické okazionalismy.

⁴² Podrobnější informace v 1.3.1 Hybridní formy.

Fonetické okazionalismy⁴³ vznikají v případě, že „автор предлагает в качестве новообразования какой-либо звуковой комплекс, считая, что этот комплекс передает, содержит некую семантику, обусловленную фонетическими значениями звуков, его составляющих“.⁴⁴

Jako příklad fonetických okazionalismů lze uvést některá čínská slova, která autor užívá ve svém románu *Teplý špek*. Víme jistě, že autor pomocí čínštiny (ve spojení s dalšími cizojazyčnými slovy) vytváří jazyk budoucnosti (viz Příloha 1.: *Китайские слова и выражения, употребляемые в тексте*), proto je potřeba tato slova rozdělit do dvou skupin. První tvoří slova překládaná pomocí systému pchin-jin⁴⁵, druhou pak výrazy, jež nesou funkci fonetického okazionalismu, a proto jsou překládaná pouze pomocí transliterace, díky níž je zachována jejich funkce. Ve slovníku čínských slov se objevují tři slova, která bychom mohli označit za fonetické okazionalismy. Jedná se o slova *бенхуй, дахуй и шаншуйхуа*. „Pokud bychom tato slova převedli do systému pchin-jin (dahui, benghui, shangshuihua) nebo kdybychom je převedli do české transkripce (tachuej, pengchuej, šangšuejchua), slova by ztratila původní význam.“⁴⁶ Pomocí transliterace se nám tedy povedlo zachovat jak fonologickou, tak i sémantickou rovinu těchto slov a poskytnout českému čtenáři přesnější překlad s odpovídajícím estetickým zážitkem.⁴⁷

Lexikální okazionalismy se ve většině případu vytvářejí „комбиняцией различных узувальных основ и аффиксов в соответствии со словообразовательной нормой языка“.⁴⁸ Jako příklad si můžeme uvést slovo *dis-активный*, které je tvořeno latinským prefixem *dis-* a adjektivem *активный*. Při překladu bychom se měli pokusit o zachování vizuální podoby slova, ale taktéž jeho okazionalnosti. Pokud slovo přeložíme jako *neaktivní*, dojde ke ztrátě obojího. V případě, že ponecháme prefix a vytvoříme lexém *dis-aktivní*, dojde sice k částečné ztrátě vizuální podoby, ale zachováme částečnou okazionalnost slova.

⁴³ O překladu fonetických okazionalismů se ještě zmíníme v kapitole 1.3.3. Cizojazyčné lexikum.

⁴⁴ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гугунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 52).

⁴⁵ „České transkripce je již zastaralou metodou překladu a systém pchin-jin se rozšířil i do oblastí běžného jazyka“ (více informací v bakalářské práci Biarozkina, K. *Nepřeložené ze Sorokina*, Praha, 2016 (nepublikované). (str. 21)).

Systém pchin-jin je „koncipován jako pomocná abeceda k zaznamenání výslovnosti znaků, má pomoci k odstranění negramotnosti a k usnadnění výuky čínštiny“. (Tamtéž. (str. 21.)).

⁴⁶ Tamtéž. (str. 22).

⁴⁷ Kdyby se nejednalo o překlad v rámci slovanských jazyků, tak bychom transliteraci ani jiné překladatelské metody nemohli použít, aniž bychom dokázali zachovat smysl fonetického okazionalismu.

⁴⁸ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гугунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 53).

Frazeologické okazionalismy jsou sice v Sorokinových dílech zastoupeny nejméně, zato jsou obzvláště zajímavé z hlediska překladu. Jedná se o skupiny „оказиональных словосочетаний, которые мотивированны устойчивым сочетанием слов и построены на обыгрывании соотношения фразеологической производящей основы и производного okazjiонального словосочетания“.⁴⁹ Názorný příklad představuje Sorokinovo okazionální spojení *by Kosmos blessing*.⁵⁰ V této frazeologické jednotce došlo nejen ke spojení dvou jazyků, tedy němčiny a angličtiny, ale také došlo k propojení anglického frazeologismu *God's blessing* s okazionálním prvkem, a sice vírou v sílu vesmíru, nikoli Boha. Při překladu tohoto okazionalismu bychom se měli držet originálního znění a zachovávat jeho původní podobu. Díky tomuto překladatelskému postupu dojde k zachování expresivity, koloritu budoucnosti a porozumění textu.

Zajímavé je, že v průběhu 90. let minulého století byl aktivován proces „превращения неразложимых прежде заимствованных основ в основы членимые. Следствием этого стала активизация многих иноязычных морфем, приобретение ими способности сочетаться с русскими основами.“⁵¹ Začaly se tedy aktivně používat cizojazyčné prefixy, které pronikají do ruského jazyka především prostřednictvím knih a vědecké terminologie. Nejznámější z nich (*анти-, архи-, гипер-, квази-, контр-, супер-, ультра-*)⁵² Sorokin používá i ve svých dílech. Obzvláště aktivní je prefix *anti-*, který se objevuje napříč celým románem. Vznikají tedy taková slova jako *антимашинные люди* („ломтевоз взорвали антимашинные люди“), *антисоветчина* („Не так давно отгремел показательный процесс над бывшим руководством Большого, этими отвратительными упырями от Мельпомены, погрязшими в разврате, антисоветчине и коррупции, загубившими не один молодой талант.“), *антиатомы*, *антинейтроны*, *антипротоны* („Но при прохождении сквозь мягкое время лептоны антиатомов аннигилируют свободные электроны в молекулах гранита, образуя антинейтроны, которые за 896 секунд как раз успевают распасться на антипротоны и позитроны.“) a *антимирь* („Кто первым написал про антимирь?“). Vzhledem k tomu, že se zpravidla jedná o vědeckou či kvazivědeckou terminologii a prefixy existující i v jazyce překladu, je možné tato slova překládat doslovně, případně najít analogický český ekvivalent ke konkrétnímu

⁴⁹ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гугунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 55).

⁵⁰ Toto spojení Sorokin využívá i v ruské podobě – *О чистый космос. Земьмрди наopak невѣри на силу косму, але земь, proto prohlašují – Слава Земле*.

⁵¹ Tamtéž. (str. 90).

⁵² Ve většině případů se jedná o prefixy přejaté z latinského či řeckého jazyka.

okazionalismu. Výše uvedené příklady slov bychom tedy mohli přeložit jako *antisvět*, *antiproton*, *antineutron*, *antiatom*⁵³, *antisověština* (pomocí sufixu *-ин-а* vzniká zajímavé podstatné jméno ženského rodu s významem zvětšení). Pouze u slovního spojení *антимашинные люди*⁵⁴ je možné zachovat původní záměr autora a vytvořit okazionalismus *antimobilní lidé* nebo lze použít český překlad řeckého sufixu *anti-*, a vytvořit tak odpovídající překlad (*protimobilní lidé*). Slova jako *антисемитизм* či *антифашизм* jsou všeobecně známá, a dají se proto překládat jako *antisemitismus* a *antifašismus* („Одновременно строим новые синагоги, еврейские школы, интернаты для сирот холокоста. У нас, в принципе, нет антисемитизма. Но мы гибки в еврейском вопросе. Например, недавно завершился процесс по делу так называемого «Антифашистского комитета», куда входили наши известные евреи – писатели, актёры, учёные.“).

Dalším prefixem řeckého původu je *hyper-*. Sorokin vytváří slova jako *гиперустрицы*, *гиперактивно*, *гипероптимист*, *гипероновые подушки*. Tato slova už nemají význam kvazivědecké terminologie, ale spíše mají navodit atmosféru blízké budoucnosti. Prefix *hyper-* s významem *nad*, *za*, *přes*⁵⁵ vyjadřuje velké rozměry či nadřazenost – odtud pak *hyperústřice*, *hyperaktivní* apod.

Dalším zajímavým způsobem slovotvorby autorských okazionalismů je *сложное новообразование*. Jako příklad si můžeme uvést okazionalismus *землеёб* („К 2026 году среди высших иерархов Ордена Российских Землеёбов наметились серьёзные и принципиальные разногласия“), který je tvořen ze slova *země* a vulgarismu *jebat*. Takový způsob slovotvorby poskytuje čtenáři originálního textu podrobnou informaci, charakteristiku skupiny *retro utopistů*, ale také hodnotí (negativně a s ironickým podtextem) chování celé skupiny.⁵⁶ Při překladu tohoto slova bychom měli použít stejný slovotvorný postup a zaměřit se na zachování sémantického charakteru daného výrazu. Českým ekvivalentem by tedy mohl být okazionalismus *zeměmrd*, složený ze slova *země* a vulgarismu *mrdat*.

Zajímavým příkladem je také Sorokinův okazionalismus *ломтевоз*, který se objevuje v povídce *Platonova – 3*. Čtenář originálu dokáže odhalit význam tohoto slova jedině po přečtení celé povídky, pokud ho však uvidí bez kontextu, dokáže zjistit pouze to, z kterých

⁵³ Jedná se o anglicismus.

⁵⁴ Skupina revolucionářů, kteří si říkají *děti přírody*. Jejich cílem je zničit všechny *ломтевозы*, tj. lokomotivy na lidský pohon.

⁵⁵ Slovník afixů užívaných v češtině – URL: <http://www.slovníkafixu.cz/heslar/hyper-> (poslední přístup: 15. 02. 2019).

⁵⁶ Po přečtení románu *Teplý špek* si čtenář uvědomí, že jazyk této sekty oplývá množstvím hrubých a vulgárních výrazů a ruský mat se používá téměř často jako čínština v jazyce budoucnosti.

lexémů se okazionalismus skládá. Jedná se o slovo *ломоть*, které v překladu znamená *krajíc*, *plátek*, a sufixu *-воз*, pomocí něhož se vytvářejí slova jako *паровоз*. Jelikož *plátky* a *parní lokomotivy* pozbývají na významu, pokusili jsme se soustředit na povídku a dešifrovat význam tohoto slova. Z povídky vyplývá, že se jedná o lokomotivu, jejímž pohonem jsou lidská těla, odpad proletářské společnosti. Pokusili jsme se tedy o podrobnější analýzu slova *ломоть* a zjistili jsme, že slovním spojením *отрезанный ломоть* se může označovat člověk, který je pro někoho ztracený (např. pro rodinu). V našem případě se jedná o bělogvardějce, buržoazii a další *antikomunistické živly*. Na základě nově získaných poznatků jsme se pokusili vytvořit *сложное новообразование* (tedy chtěli jsme použít stejného postupu jako Sorokin) a zjistili jsme, že slova jako *mrtvošina* nejsou vhodná pro český překlad. Soustředili jsme tedy svou pozornost na vytvoření neosemému, sémantického neologismu. Použili jsme již existující slovo *mršina*, které v sobě může obsahovat *mrtvolu*, *mršinu*, ale také *mašinu*. Stejně jako v originálním znění i v českém překladu dojde k odhalení slova až po přečtení povídky. Podle stejného principu by se mělo postupovat v průběhu překladu celého textu.

1.3 Obtíže spojené s překladem neologismů a okazionalismů

Vnímání uměleckého textu se mění z generace na generaci. Mnoho neologismů vznikajících ve 20. století se v současné době už za neologismy nepovažuje, zatímco jiné, dříve běžně užívané výrazy se naopak staly archaismy. Musíme se tedy soustředit na čas vzniku díla a uvědomit si, že každý neologismus byl autorem vytvořen s určitou funkcí a cílem, tj. v první řadě bylo snahou autora zvýraznit toto slovo, ale také přesněji vyjádřit danou skutečnost.

Za jednu z největších obtíží při překladu neologismů a okazionalismů považujeme určení významu nového slova a následný překlad do cizího jazyka. Pokud budeme vycházet ze samotné definice novotvarů, můžeme předpokládat, že překladatel se s nově vzniklým slovem setkává poprvé, a může tak dojít k tomu, že nebude znát jeho význam. V této fázi překladu si musíme ujasnit, zda se jedná o slovo, kterému dokážeme porozumět alespoň částečně, tedy například kompozitum, jež působí intenzivněji pro pochopení významu. Tato slova se vytvářejí spojením dvou sémantických představ a recipient může částečně pochopit, o co se jedná, bez dalšího kontextu (*землеѳ*). V některých případech však takové porozumění není možné (*rips*). Jedním z nejčastějších řešení je zjistit význam konkrétního neologismu pomocí kontextu, ve kterém se nachází, jelikož ten dokáže překladateli o daném slově poskytnout více informací.⁵⁷

Při překladu běžného lexika lze nahlížet do slovníků a odborných příruček. To však neplatí v případě okazionalismů či neologismů, a to hned z několika důvodů. Za prvé, slovníky nejsou dostatečně flexibilní, a nemohou tudíž v plné míře zachycovat všechna nově vznikající slova. Za druhé, lexikografové se zapisování novotvarů do slovníků vyhýbají, jelikož se jedná o velice nestabilní lexikum, jež může zmizet z povědomí člověka stejně rychle, jak se objevilo.⁵⁸ Pokud si uvědomíme, že nová slova většinou vznikají na základě morfémů, které v jazyce již existují, tak spíše než slovník bude překladateli nápomocná gramatika daného jazyka, díky níž dokážeme konkrétní slovo rozebrat a vysvětlit každou jeho část. Analýza těchto slov a jejich částí může velice usnadnit práci překladatele a pomoci mu určit správný význam daného výrazu.

⁵⁷ Jedná se pouze o příklad písemného překladu. Pokud by se jednalo o ústní tlumočení, tak tlumočník by se mohl pokusit pouze o vysvětlení významu slova, které plyne z daného kontextu.

⁵⁸ Slovníky neologismů obsahují lexémy s určitou tradicí v jazyce, ale i přesto jsou nová a mnohdy neznámá. Zatímco slovníky okazionalismů vznikají zřídka a spíše jsou zaměřené na konkrétního autora (např. *Словарь окказионализмов* Andreje Voznesenského a další).

1.3.1 Hybridní formy

„Hybridní slova se začala objevovat hlavně na přelomu 20. a 21. století, kdy proběhly velké změny v písemné virtuální komunikaci. Rychlé rozšíření „Рунета“ jako volně informačně-komunikačního prostředí se odrazilo na řeči a přivedlo k oslabení gramatických pravidel určitým jazykovým posunem. Společně s internetovou komunikací se objevila nová forma jazyka – písemná mluvená řeč, kterou můžeme najít na blozích, v chatech atd. Tento jazyk není nikým kodifikován, a tudíž v něm můžeme najít nejen smíšení různých druhů žánrů, ale i hybridní slova.“⁵⁹

Sorokin ve svém románu velice rychle reaguje na soudobou jazykovou situaci a vytváří hybridní lexémy. Ty se odlišují nejen „произвольным характером внутрисловных, межморфемных границ, но и увеличением семантического объёма, семантической компрессией, что отражает стремление автора к максимальной информационной ёмкости текста в рамках ограниченного пространственно-временного континуума, а также желание достичь определённого стилистического (в частности, комического) эффекта.“⁶⁰

Hybridní formy znesnadňují nejen čtení románu, ale i jeho překlad. Jednou z forem, které Sorokin využívá nejčastěji, je použití matematických znamének *plus – minus*. Autor je spojuje s dalšími slovy ve snaze navodit atmosféru budoucnosti. Dojem futura vzniká na základě častého využití cizojazyčných jednotek, jimiž autor obohacuje jazyk budoucnosti, ale z zároveň Sorokin redukuje a vědomě tím navozuje pocit, že se jedná o jazyk plochý a ochuzený o přídavná jména⁶¹ (např. *плюс-плюс-счастье, плюс-директный, минус-активно, минус-директный звук, минус-активная сколопендра* a další).

Jedná se tedy o slova, která jsou v jazyce již dávno známá, ale která postupem času získávají nové významy. V *Teplém špeku* Sorokin vdechuje nový život slovům *plus – minus* a vytváří neosemémy (neboli sémantické neologismy). *Plus* se dříve používalo pouze ve spojení se sčítáním, ale později, ve 20. letech minulého století vyšlo z rámce „специального языка

⁵⁹ Вязовкина, К. *Непереложённые из Соркина*. Praha, 2016 (nepublikované). (str. 24).

⁶⁰ Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гуцунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. (str. 106).

⁶¹ Myslíme si, že použitím *plus-minus* místo adjektiv Sorokin chce vytvořit rovnováhu v díle. Z jedné strany tu máme slova, jejichž význam je potřeba odhalit a ze strany druhé tu máme matematická znaménka, která vyjadřují (pouze stručně) kladný či záporný vztah k dané skutečnosti.

математиков и развивает функцию союза⁶² (např. *творожистый brain-юэши плюс твой знойный минус-позит, прижигание по-старому плюс жир яицирицы да-бийид, military плюс privat почта*).⁶³

V 70. letech bylo možné zaznamenat zajímavou evoluci *plusu-minusu*. Ve většině případů se jednalo o „двучленное построение с соединительным словом плюс“⁶⁴. Tuto konstrukci používá i Sorokin a vytváří tím jazyk budoucnosti (*плюс-директ*).

Konstrukce s *plusy-minusy* se objevují napříč celým románem.⁶⁵ Tato matematická znaménka jsou semanticky nenáročná, stručná a jasná, a proto také velice výstižná. Překlad těchto typů slov a slovních spojení je snadný stejně jako pochopení jejich významu. Pro zachování koloritu románu bychom tedy *plusy-minusy* měli zachovat, byť se jak z hlediska češtiny, tak ruštiny nejedná o příliš obvyklé řešení.

V textu existuje mnoho dalších hybridních forem, komplikujících porozumění a práci s textem. Jednou z nich je spojení okazionalismu a čínského lexému (např. *пунс лаовай, пунс нимада табень*). Při překladu okazionalismu *пунс*⁶⁶ můžeme použít pouze transliteraci, jelikož toto slovo není nijak logicky či sémanticky propojeno s jeho významem. V případě čínského *лаовай* či *нимада табень* použijeme systém pchin-jin, tj. *laowai* a *nimada taben*.

V románu se můžeme setkat se slovy, která jsou tvořena latinkou a azbukou. Kupř. *давно так не СМЕялся, будто я не ДОГадался, solidный мультисексер со стажем*.⁶⁷

⁶² Брагина, А. А. *Неологизмы в русском языке. Пособие для студентов и учителей*. Москва „Просвещение“, 1973. (str. 138).

⁶³ Vztah *plus* a spojky *a* je velice zajímavý. „Впервые плюс, а также минус упоминаются как слова специальные в 13 в. Употреблялись они «для обозначения ошибки, происшедшей при решении задачи.» ... В те времена знаком сложения был латинский союз *et*. С конца 15 века *et* стали изображать как +, а минус изображался неперекрещённой чертой“: (Михельсон, М. И. *Русская мысль и речь. Своё и чужое. Опыт русской фразеологии: сборник образных слов и иносказаний*. т. 1. Москва, Терра, 1994. (str. 556). ISBN 5-85255-583-5.).

Již v období Puškina se zvyšuje použití těchto slov a rozšiřuje se jejich symbolika. *Plus* a *minus* přestávají fungovat pouze jako matematická znaménka a začínají vznikat přenesené významy těchto slov: *plus* se stává něčím kladným, např. popisuje kladnou vlastnost či nějaké privilegium. Podle názoru J. S. Sorokina se tento význam začíná formovat v průběhu 30. a hlavně 60. let minulého století (Сорокин, Ю. С., *Развитие словарного состава русского литературного языка. 30-60-е годы XIX века*. М. – Л., «Наука», 1965, стр. 364 – 365). Nový význam těchto slov byl nejspíše inspirován známkováním ve školách (tři minus, dva plus atd.).

⁶⁴ Брагина, А. А. *Неологизмы в русском языке. Пособие для студентов и учителей*. Москва „Просвещение“, 1973. (str. 140).

⁶⁵ Použitím těchto slov V. Sorokin vytváří texty, které se velice podobají novinovým článkům a hovorové řeči.

⁶⁶ Vysvětlení neologismů a okazionalizmů najdete v Příloze 2. – *Другие слова и выражения*, který vytvořil Sorokin.

⁶⁷ Hybridní formy tvořené azbukou a latinkou se objevují hlavně v prostředí ruského internetu. Je to jakási reakce ruského jazyka na globalizaci, tj. do ruského jazyka začalo pronikat cizojazyčné lexikum, které nebylo potřeba transliterovat nebo nějak překládat, protože velké množství Rusů tento jazyk (převážně angličtina) znala a dokonce aktivně používala.

1.3.2 Cizojazyčné lexikum

Cizojazyčné lexikum je dalším prostředkem, pomocí něhož Sorokin v románu *Teplý špek* obohacuje jazyk svých postav. Většinou jde o jazyky, které začaly být v Rusku používány v určitém období, a ovlivnily tak ruštinu. Jazyk Glogera a jeho současníků je tedy tvořen nejen autorskými neologismy či okazionalismy, ale i barbarismy, které se v ruštině začaly objevovat od 18. století. Jde převážně o anglicismy, které mají v dnešní době na ruštinu dominantní vliv. Tato slova se vyskytují v textu jak v transliterované podobě (*клон-файтер, сабеу*), tak v originálním znění (*brain, natural, solarium*). Dále se jedná o germanismy (*verbotten, natürlich*), galicismy (*mon petit, madam*) a latinismy (*a propos, fatum, spiritus vini*), které se objevují pouze bez transliterace a jsou neméně aktivní než anglicismy. Cizojazyčné lexikum najdeme téměř v každém jazykovém stylu, nejvíce v publicistice, která je nejvíce jazykově flexibilní a otevřená novotě. Je tu však jeden rozdíl. Zatímco v publicistice tato slova vysvětlují nové jevy či chtějí šokovat čtenáře, v románu mají spíše jakousi historickou funkci, poukazují na vývoj ruštiny v čase, ale také vytvářejí jazyk budoucnosti, obohacený nejen o výše uvedené jazyky, ale i o čínštinu.⁶⁸ Sorokin totiž předpokládá, že budoucí ruština bude ovlivněna právě tímto jazykem.⁶⁹

Jak už bylo řečeno, Sorokin některá cizojazyčná slova transliteruje. Jedná se zpravidla o plné nebo částečné psaní ruských slov latinkou. Takto napsaná slova mají vytvářet dojem komičnosti: *zanuda, rezak, GNOY AND SOPLY*. Při překladu takových případů se nevyhneme ztrátě koloritu, který vyplývá hlavně z písma a vlivu angličtiny na ruštinu v průběhu 90. let. Mohli bychom samozřejmě tato slova zvýraznit či označit, ale byla by to spíše irelevantní informace, která by nijak neovlivnila vnímání textu.

Slova, která jsou v textu transliterována jen částečně, mají pouze dekorativní efekt (*спросить в ЛОБ, СМЕяться*) nebo mohou „затрагивать семантику ВИДОИЗМЕНЯЕМЫХ

⁶⁸ Autor vytváří slovník z 66 čínských slov a výrazů, který umístil na konci díla (viz. Příloha 1. - *Китайские слова и выражения, употребляемые в тексте*). Většina čtenářů tento jazyk nezná, proto v průběhu čtení románu musí neustále nahlížet do slovníku, což zpomaluje čtení a porozumění textu (je možné, že tímto řešením autor se snažil navodit u čtenáře pocit, že ten cestoval v čase až do roku 2068, a proto samozřejmě nemůže rozumět všemu), zároveň vědomky nutí čtenáře soustředit se více. Jelikož je slovník umístěn až na konci knihy, většina čtenářů si ho všimne až po přečtení knihy. Ve výsledku smysl slov a celých čínských vět v průběhu čtení se stává nesrozumitelný a nejasný (Neobvyklý výskyt čínštiny v ruštině pro takového čtenáře může znít pouze jako fonetický zaum).

⁶⁹ Na rusko-čínských hranicích je čínština již dávno začleněna do ruského lexika.

лексем, образуя находящиеся на грани бессмыслицы окказионализмы⁷⁰: *SOLIDный* (Sorokinův slovník toto slovo vysvětluje jako „склонный к изменению“, přestože *solid* v angličtině znamená „tvrdý, pevný“), *DOGадаться* (*dog* z anglického *pes*) atd. Při překladu těchto slov přijdeme o dekorativní efekt založený na jiném druhu písma, ale můžeme zachovat jeho grafickou podobu a pokusit se najít takový český lexém, který by zachovával znaky okazionálnosti. Např. *uHADnout*, kde zachováme zvířecí motiv pomocí chybného napsání slova *uhodnout*, nebo *SOLIDní*.

Je jasné, že „nová ruština“ v románu není jen chaotickým seskupením různých neologismů a barbarismů. Většina napsaného dává smysl. Jako příklad si můžeme uvést větu, která se skládá z ruského, anglického a čínského jazyka: *Это мой временный, творожистый brain-юэшу. Юэшу* je čínský výraz pro zatmění měsíce. Zde je doplněn anglicismem *brain, mozek*. Čtenář si tedy může domyslet, že řeč bude o dočasném „zatmění mozku“. Spojení se slovem *творожистый* připomíná obraznou metaforu. Barbarismy a neologismy tedy v tomto románu nemají za cíl něco pouze „rozostřit“, ale také donutit čtenáře k přemýšlení nad textem, nikoli k mechanickému čtení.

Poté, co jsme určili, které cizojazyčné lexikum Sorokin ve svých dílech využívá, vyjasněme rozdíl mezi přejatými slovy a barbarismy.⁷¹ Přejatá slova jsou lexikální jednotky, které prošly určitým obdobím asimilace a fungují v jazyce podle fonetických, morfologických a všeobecně gramatických pravidel jazyka, jež dané slovo přijalo. My se však v této kapitole budeme věnovat cizojazyčnému lexiku, které je „неисконное, пришедшее из иной лексической системы“.⁷² Je ale třeba podotknout, že cizojazyčné lexikum se postupně asimiluje, přičemž se částečně mění nejen zvuková stránka (v důsledku podřízení jinému fonetickému systému), ale také gramatická forma (např. částečné skloňování). Kromě toho může docházet ke vzniku nových přenesených významů, a slovo se tak začne používat v jiných oblastech.

Cizojazyčné lexikum tvoří v rámci ruského spisovného jazyka zvláštní skupinu slov, o kterou se vždy zajímali překladatelé, filologové, spisovatelé i básníci. Současná etapa rozvoje

⁷⁰ Марусенков, М. П. *Абсурдопедия русской жизни Владимира Сорокина. Заумь, гротеск и абсурд*. Санкт-Петербург „Алетейя“, 2012. (str. 127).

⁷¹ V odborné literatuře, která je zaměřená na cizí a přejaté elementy lexika, cizojazyčná slova mají různorodá pojmenování. Najdeme je jako „иностранное слово, чужое слово, варваризм, экзотизм, или экзотическое слово, макаронизм, алиенизм, заимствованное слово или заимствование“ (Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980. (str. 262)) a další.

⁷² Габдреева, Н. В., Агеева, А. В., Тимиргалеева, А. Р. *Иноязычная лексика в русском языке новейшего периода*. Москва „ФЛИНТА“, „Наука“, 2013. (str. 21).

ruštiny je charakteristická různorodostí jazykových kontaktů. Hodnocení této skutečnosti se však liší. Někteří vědci mluví o westernizaci jazyka, jiní ji vnímají jako národní katastrofu.⁷³ Tyto procesy vznikají společně s ekonomickou a politickou integrací, globalizací a prohlubováním vztahů mezi jednotlivými státy a kulturami.

Ve starších dílech západní literatury bylo zvykem obohacovat projev postav „moudrými“ frázemi, aforismy či latinskými a řeckými slovy. Nebyla to jen marnivost či příznak erudice. Někteří vzdělaní lidé takovým jazykem skutečně mluvili. Stejně tak tomu bylo i v ruské klasické literatuře, ve které kromě latinských, v menší míře starořeckých výrazů nechyběla francouzština a němčina. Cizojazyčné lexikum ve svých dílech hojně používal Puškin nebo L. N. Tolstoj. Ve srovnání s dneškem však tato slova či dokonce celé pasáže plnily odlišnou funkci. Takový druh lexika se objevoval hlavně v textech bilingvních autorů, „вкрапления чаще всего не сопровождалось переводом в тексте, характер употребления вкраплений был окказиональным, по этимологии вкрапления были весьма разнообразны.“⁷⁴

Slova a výrazy přejaté z cizího jazyka autoři často využívají i v současné době. Většinou se objevují v řeči postav nebo se používají v autorské řeči v rámci zachování koloritu nebo jako charakteristický detail řeči. Podíváme-li se na tuto problematiku z jiného úhlu pohledu, zjistíme, že díla současných autorů jsou doslova přesycena cizími slovy a výrazy, a to v míře výrazně větší než v minulosti.⁷⁵ Některá používaná slova jsou zčásti či plně asimilovaná a podřizují se gramatickým pravidlům ruského jazyka. Podle našeho názoru tato slova nesou charakter „иностранного вкрапления“, jelikož je Sorokin využívá spontánně jako slova rodného jazyka.

„Иностранными вкраплениями⁷⁶ в нашей терминологии, как уже было сказано, являются слова и выражения на чужом для подлинника языке, в иностранном их написании или транскрибированные без морфологических или синтаксических изменений, введенные автором для придания тексту аутентичности, для создания

⁷³ Колесов, В. В. *Русская речь: вчера, сегодня, завтра*. Санкт-Петербург, Юна, 1998.

⁷⁴ Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980. (str. 262). (str. 44).

⁷⁵ Nejspíše je tomu tak kvůli integraci vědy, umění a nárůstu mezinárodní výměny infomací.

⁷⁶ Pokud hrdina používá několik jazyků nebo do repliky v ruštině přidává anglická slova, tak se obvykle nejedná o realie. Ale pokud se jedná o hrdinu, který mluví rusky, ale který žil dlouho v Anglii, a tak používá anglická slova, která jsou charakteristická pro běžný život v Anglii, pak se jedná o realie (jde o předávání koloritu, a zčásti řečové charakteristiky hrdinů).

колорита, атмосфера или впечатления начитанности или учености, иногда – оттенка комичности или иронии.“⁷⁷

Jiří Levý mluví o cizím jazyce v textu jako o „cizorodý jazykový systém“, který se sám o sobě stává „uměleckým prostředkem a jeho překlad je neřešitelný“⁷⁸. A dále pokračuje: „cizí jazyk, běžný v prostředí, pro něj bylo dílo původně určeno, stává se pro českého čtenáře nesrozumitelným, a proto jej není možno zachovat. ... Nahradí-li se cizí jazyk prostě normální češtinou, ztratí svou charakterizační hodnotu; obvyklý překlad pod čarou nevyhovuje v uměleckém díle ze stejných důvodů jako u historických narážek“.⁷⁹ Jako názorný příklad *Levý* uvádí román Tolstého román *Vojna a mír*. My však s tímto příkladem souhlasit nemůžeme, jelikož francouzské pasáže, které se vyskytují v románu, autor sám překládal a umožňoval čtenáři přečíst si i překlad buď v poznámce pod čarou nebo dokonce v textu samotném.

Ve světové literatuře můžeme pozorovat dva hlavní autorské přístupy k cizojazyčnému lexiku. V prvním případě autor takové pasáže uvádí bez jakéhokoli vysvětlení a spoléhá na čtenářský důvtip, fantazii či schopnost porozumění na základě kontextu. Někdy může být jeho cílem navození jisté atmosféry (koloritu), pro niž vysvětlení není potřeba. Pokud by bylo přítomno, mohlo by působit rušivým dojmem. Důležitá je tedy forma, nikoli informace, která je do konkrétního slova vložena. V případě druhém se pak autor čtenáři snaží vysvětlit význam všech slov a pasáží.

Oba autorské přístupy s sebou přinášejí jisté obtíže. Otázkou je, zda příslušné cizojazyčné pasáže ponechávat bez překladu a vysvětlení a jak nahlížet na překlady cizojazyčných pasáží samotným autorem. Jednou z možností je inspirace předchozími redaktory a překladateli, např. vytvoření překladu pod čarou nebo komentář překladu na konci díla.⁸⁰ To však neřeší problém překladu. Je zřejmé, že velký počet cizojazyčného lexika či dlouhé pasáže v textu (ať už jsou vysvětleny či přeloženy autorem, nebo ne) ztěžují čtení nejen originálního díla, ale samozřejmě i jeho překladu. Můžeme se opět vrátit k *Levému*, podle něhož je cizí jazyk, přijatý v prostředí, ve kterém vznikl originál je možný jen v zemích, kde existuje více úředních jazyků, tedy kupříkladu v případě ruštiny ve státech SNS

⁷⁷ Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980. (str. 263).

⁷⁸ *Levý, J. Umění překladu*. Miroslav Pošta – Apostrof. Praha, 2012. (str. 116).

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Překladatel však nesmí brát překlad na lehkou váhu a musí si ověřovat nejen význam pasáží, ale i význam, který vznikne v jazyce překladu.

nebo němčiny a francouzštiny ve Švýcarsku. Jedná se však spíše o výjimky než pravidlo. Pokud budeme mluvit o svobodě překladu, opět můžeme odkázat na Levého: „nejpříjemnější řešení je snad přeložit významově závažné cizí věty do češtiny a k naznačení cizosti promluvy ponechat jen běžné pozdravy a krátké odpovědi, které jsou jasné ze souvislosti; tedy cizojazyčné promluvy jen naznačit a ten náznak případně kombinovat s vysvětlením.“⁸¹

Zkusme uvedenou Levého metodu aplikovat na překlad *Teplého špeku* a zároveň se zaměřit na autorské přístupy. Pokud se podíváme pouze na angličtinu, zjistíme, že tento jazyk se v ruštině začal v masovějším měřítku objevovat právě v 90. letech 20. století, tedy v době vzniku díla. „V té době začal intenzivní proces přejímání slov, pro které neexistoval ruský ekvivalent.“⁸² Je proto jasné, že některé anglicismy jsou v ruštině známé a běžně používané, zatímco v češtině tomu tak vzhledem k odlišnému vývoji není. Pokud tedy dané výrazy ponecháme nepřeložené, hrozí, že jim český čtenář neporozumí. V díle se však nevyskytují pouze anglicismy, ale i další cizojazyčné lexikum z jiných jazyků, jako je francouzština, němčina a čínština. Musíme si uvědomit, že tyto jazyky v ruštině již nemají takový vliv jako dříve, proto jsou pro současného ruského čtenáře téměř či plně nesrozumitelné (stejně je tomu i v českém prostředí). Pokud bychom tedy tato slova přeložili, ztratili by *художественное качество*. Proto si myslíme, že nejvhodnějším řešením pro překlad těchto slov je ponechat je v původním znění bez překladu a vysvětlivek či poznámek pod čarou.⁸³

Avšak co by měl překladatel dělat v případě, že při překládání narazí na pasáž, která je srozumitelná pro čtenáře originálu, ale nesrozumitelná pro čtenáře překladu? Často se totiž stává, že autor je přesvědčen o tom, že jeho myšlenka bude pochopena (i přesto, že se jedná o cizojazyčné lexikum), a tak ponechává tyto pasáže bez vysvětlení. Může se ale snadno stát, že při překladu do jiného jazyka nebudou srozumitelné ani pro nového čtenáře. Obsah textu bude nejasný, kolorit se setře a překladatel bude muset hledat možnosti, jak čtenáři naznačit, co měl autor na mysli. Jednou z možností je využití opisu. Někdy si může překladatel dovolit vysvětlení (doplnění) překladu.

Překladatel se také může setkat s pasážemi tvořenými cizojazyčnými slovy s výrazným podtextem či sémantickou informací odlišnou od jejich skutečného významu. Takové pasáže vyžadují preciznost, opravdové umění a individuální řešení. Pro podobné

⁸¹ Levý, J. *Umění překladu*. Miroslav Pošta – Apostrof. Praha, 2012. (str. 116 - 117).

⁸² Biarozkina, K. *Nepřeloženo ze Sorokina*. Praha, 2016 (nepublikované).

⁸³ Kdybychom chtěli zjednodušit čtení překladu, mohli bychom poskytnout čtenářům slovník, který by se nacházel na konci knihy stejně jako slovníky vytvořené Sorokinem.

případy nelze nabídnout univerzální řešení, jelikož každá překladatelská situace vyžaduje individuální postup. Tímto způsobem bychom měli přistupovat i k překladu fonetických okazionalismů. U Sorokina jde zejména o lexémy z čínského jazyka (*бенхуї, дахуї a шаншуїхуа*). Autor sice uvádí překlad těchto slov na konci svého románu (*katastrofa, sjezd a krajina*), ale z kontextu pochopíme, že se jedná spíše o vulgarismus, který je zakódovaný v čínských slovech (tj. *chuj*). Čeština stejně jako ruština pochází ze společné indoevropské jazykové rodiny i ze stejné, slovanské skupiny. Proto můžeme tato slova pouze transliterovat a vytvořit tím vulgarismus, který bude srozumitelný i pro českého čtenáře. Pokud bychom překládali do jiného (geneticky vzálenějšího) jazyka, museli bychom samozřejmě hledat jiné způsoby překladu.

Dalším zajímavým postřehem a důležitou poznámkou, týkající se cizojazyčných pasáží v textu, je odlišný typ písma (v případě, že mluvíme o překladu mezi dvěma konkrétními jazyky, např. češtinou a ruštinou). Sorokin ve svém díle používá nejen azbuku, ale text zpestřuje i latinkou, jež je více či méně známá většině lidí, kteří jinak ve svém rodném jazyce používají cyrilici. Při překladu *Teplého špeku* samozřejmě dojde ke ztrátě tohoto specificky ruského koloritu. Mohli bychom sice některá známá slova (v českém prostředí) ponechat v ruštině, ale setkali bychom se s velkým neporozuměním, jelikož lidé, kteří ve svém rodném jazyce používají latinku, mají s azbukou velice málo zkušeností.

Dále je třeba pamatovat na to, že „... если при переводе с немецкого на русский действительность этих элементов в случае их сохранения усиливается, подчеркивается несоразмерно их весу в оригинале, вследствие чего в ряде переводов часть их нередко опускается, т.е. передается русскими словами, то при переводе с русского на немецкий их формальное воспроизведение не встречает обычно никаких препятствий, не требует особенных технических ухищрений, окраска иноязычности сохраняется, но действительность этой категории слов в той или иной степени уменьшается“.⁸⁴

Kromě přímého přejímání slov cizích jazyků do ruštiny Sorokin ve svém díle vytváří falešné anglicismy neboli pseudoanglicismy, tedy „...neologismy, které označují konkrétní jevy, ale zároveň neexistují v jazyce anglickém.“⁸⁵ Tento druh slov vytváří různými způsoby. Jako příklad si můžeme uvést neologismus *BORO-IN-OUT* (viz Příloha 2.: *Другие слова и выражения*), který byl vytvořen pomocí spojení jednoho z autorových nejoblíbenějších

⁸⁴ Фёдоров, А. В. *Очерки общей и сопоставительной стилистики*. Москва: Высшая школа, 1971. (str. 121 – 122).

⁸⁵ Biarozkina, K. *Nepřeloženo ze Sorokina*. Praha, 2016 (nepublikované).

zaumných slov *BORO* s anglicismem *in-out*. Takové *обманки*, kdy se pro vysvětlení zaumných lexémů používají kvazivědecké a zaumné výrazy, tvoří většinu slovníku.⁸⁶ Myslíme si, že překládat tento druh lexika není potřeba, jelikož význam slova (v překladu znějícího *pohlavní akt bez relaxační pomůcky v STAROSEXu*) není nijak logicky propojen s autorským anglicismem a anglicismy *in-out* jsou v českém jazyce všeobecně známé.

⁸⁶ L. Anninskí ironicky vystihl Sorokinův slovník takto: „время от времени он роняет непонятное: «Все-таки пеньтань этот Глогер, а?» - и отсылает нас к словарiku в конце романа. В словарике мы объяснений не находим, а находим ещё кучу пеньтаней.“ (Аннинский, Л. *Песнь пепси в утробе поколения, которое смеясь рассталось со своим будущим*. URL: <http://www.sunround.com/club/22/anninsky.htm> (дата обращения: 19.12.2018))

2 Nenormativní lexikum

A. V. Fjodorov píše, že „... непередаваемые особенности действительно есть. Это не те специфические для одного языка элементы, которым нет прямого формального соответствия в другом и которые тем не менее могут быть переданы, компенсированы с помощью определённых грамматических или лексических средств, способных воспроизвести их роль в системе контекста. Действительно непереводаемыми являются лишь те отдельные элементы языка подлинника, которые представляют отклонения от общей нормы языка, ощутимые по отношению именно к этому языку, т. е. в основном диалектизмы и те слова социальных жаргонов, которые имеют ярко выраженную местную окраску.“⁸⁷

Fjodorov sice připomíná nemožnost překladu těchto slov, ale hned nato se pokouší o formulaci možností překladu, i přesto, že budou použity jiné prostředky, tj. připouští možnost jejich překladu nebo spíše jejich kompenzace. *J. Levý* tuto teorii rozvádí a upřesňuje následujícím způsobem: „není např. nutné, aby v lidové řeči cizímu hovorovému prvku odpovídal hovorový prvek domácí: může ho být užito na jiném místě, jen když celkový ráz promluvy zůstane stejný.“⁸⁸ Výrok *Levého* samozřejmě platí nejen pro dialektismy, ale i pro nenormativní lexikum.

Pokud se překladatel setkává s problematikou překladu nenormativní lexiky, je potřeba si uvědomit, že nejpřirozenější způsob překladu tohoto lexika je konkrétní analogie v jazyce do kterého překládáme text. Odpovídající analogie existují téměř ve všech jazycích a zde musíme souhlasit s výrokem *Levého*, který uvádí, že některé jazyky mohou lépe rozlišovat stylistické rozdíly mezi jednotlivými slovy, jelikož jejich slovní zásoba je mnohem bohatší.

Každý překladatel by si měl uvědomit, že je podřízen vůli autora, tj. musí předat skutečnost tak, jak jí vidí autor. Proto, při nedostatku odpovídajících analogií, překladatel může použít např. nespisovný jazyk, který může dodat překládanému textu potřebné charakteristické odklonění od normy.

⁸⁷ Фёдоров, А. В. *Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы). Для институтов и факультетов иностранных языков.* Москва: «Филология Три», 2002. (str. 145).

⁸⁸ Levý, J. *Umění překladu.* Miroslav Pošta – Apostrof. Praha, 2012. (str. 121).

Další možností jak se vypořádat s překladem nenormativního lexika je úmyslná a neúmyslná slovotvorba, tj. vytváření neologismů nebo použití nesprávného lexika či výslovnosti. Může se jednat o upřesnění výroku, exprese, vytvoření komického efektu, vytvoření slov s afixy, záměna stejně znějících slov, deformace fonetického znění slova, dětská mluva⁸⁹ a další. V tomto případě se jedná spíše o tvůrčí charakter překladatele a jeho kreativitu. Je však potřeba být opatrný, v některých případech šetrný a hlavně by se překladatel měl snažit vyjádřit záměr autora.

⁸⁹ Dětská řeč se používá méně početně, jelikož nemá nic společného s národním koloritem a je třeba jí používat s rozvahou, jelikož dětská řeč musí odpovídat dětské řeči v jazyce překladu. Přílišné zdůrazňování může pokazit skutečný efekt.

2.1 Kreativita autora při vytváření vulgarismů

Sorokin od samého začátku své literární činnosti využívá nenormativního lexika, které se stalo jedním ze znaků jeho stylu. Jméno Vladimira Sorokina se natolik asociuje s nenormativní slovní zásobou, že si ho bez ní již nedokážeme představit.⁹⁰ V některých případech si autor doslova hraje s jazykem a nachází tak nové možnosti využití těchto slov.⁹¹

Po přečtení *Teplého špeku* můžeme definovat několik základních způsobů, jak Sorokin vytváří nenormativní slova. Zkusme postupovat od nejkonzervativnějšího k nejkreativnějšímu způsobu. Prvním a tedy nejvíce konzervativním způsobem je použití ruského matu. Nejvíce užívanými slovy jsou *ебать*, *блядь* a *хуй*. Tyto vulgarismy jsou v díle obohacovány o prefixy či postfixy čímž vzniká nový, autorský mat. České ekvivalenty těchto slov – *jebat*, *kurva*, *chuj* – se však nedají vždy použít zrcadlově, protože jsou ovlivněny dalšími lexikálními jednotkami v textu. Překladatel proto musí volit takové prostředky, které existují v cílovém jazyce a zároveň budou vyjadřovat skutečnost popisovanou v originálním znění. Tj. větu *Земляного Хранилища, Малой Ебальной Ступы и Святых и Сокровенных Мощей Первого Проебателя Земли Русской Петра Андреева* můžeme přeložit jako *Podzemní Skryše, Malého Jebacího Moždíře a Svatých a Tajných Ostatků Petra Andrejeva, Prvního Projebatele Země Ruské*⁹². Slovo *Землеёб* však přeložíme jako *Zeměmrd* jelikož potřebujeme zachovat sémantiku slova a zároveň čitelnost pro recipienta v cílovém jazykovém prostředí. Nebo *Говорил ты с блядьми?* v překladu *Mluvil jsi s kurvami?*, ale *блядовня жрать села* v překladu *zkurvysyni se šli nažrat*⁹³. A jako poslední a nejméně kreativní příklad⁹⁴ *иди на хуй*. V českém překladu dojde k záměně mužských a ženských pohlavních orgánů, překlad tedy zní: *jdi do píči*. Abychom se vyvarovali nežádoucím důsledkům těchto záměn, je potřeba dbát opatrnosti v průběhu překladu.

Dalším způsobem, jak *Sorokin* tvoří vulgarismy, je použití čínských slov a výrazů. Tento druh slovtvorby můžeme rozdělit na dvě skupiny. První z nich je tvořená čínskými slovy, které najdeme v slovníku na konci románu. Např. *и улыбаемся друг другу, как байчи* (z čín. idioti), *пеньтань шагуа полез ко мне* a další. Tento druh slov můžeme překládat

⁹⁰ Biarozkina, K. *Nepřeloženo ze Sorokina*. Praha, 2016 (nepublikované). (str. 26). (Srovnej: Алексиева, Т. И. – *Игра с графикой в РУНЕТЕ* (nepublikovaný článek).

⁹¹ Tamtéž. (str. 26).

⁹² Další příklady: *ёбанный-смешной, ебалово, уебать, выебать, говноебание*.

⁹³ Další příklady: *блядский, Блядская Гнилая Троица*.

⁹⁴ Sorokin toto slovo většinou používá v jeho základní podobě, tj. bez připojování prefixů či postfixů. Zajímavé však je, že kontext, ve kterém se slovo nachází, je mnohem vulgárnější.

podle pravidel systému pchin-jin, tj. *a usmíváme se na sebe jako baichi, pentan shagua leze ke mně*, nebo tato slova můžeme přeložit i pomocí české transkripce, tj. *a usmívá se na mě jako pajčch', pchentchan šakua leze ke mně*. Obě možnosti považujeme za správné, pokud však dáme přednost české transkripci před systémem pchin-jin, umožníme čtenáři lépe a správně přečíst slovo. Tuto otázku ponecháme otevřenou, jelikož bude záležet pouze na překladateli, jak se k překladu textu postaví. Druhá skupina slov je tvořená skrytou nenormativní lexikou. Jedná se o čínská slova *daxyū* a *бехуū*. Tyto vulgarismy jsou tvořeny ve fonologické rovině a vytváří tak fonetické okazionalizmy. Překladem těchto slov se zabýváme v kapitole 1.2 Možnosti překladu a jejich specifická.

Specifickou nadávkou, která se objevuje na více než 200 stranách textu 76krát, je okazionalismus *punc*. Jelikož ji v textu najdeme na tolika místech, můžeme tento novotvar zařadit k „slovní vatě“. V návaznosti na tento názor se bude odvíjet i překlad daného slova. Jednou z možností je transliterace tohoto slova do češtiny. Tím zachováme autorský neologismus a kolorit budoucnosti. Pokud bychom chtěli tento text přiblížit mysli českého recipienta, mohli bychom použít českou vycpávku, např. *ty vole*. Tento způsob však znehodnotí slovo a zařadí ho k běžnému českému lexiku, proto preferujeme transliteraci.

Nenormativní slovní zásoba se zaměřuje také eufemismy či jinými nejazykovými znaky. „Toto označení není náhodné, jelikož Sorokin využívá různé prostředky, které se v ruském prostředí asociují s nenormativním lexikem, a to zvláště na úrovni fonetické. Názorným příkladem nám může posloužit věta, jejíž znění v ruském jazyce je: „Целую тебя в ЗВЕЗДЫ“ (tuto větu překládám jako „Líbám tvé hvězdy, jelikož v ruštině existuje výraz „Целую тебя в губы“, kterému v češtině odpovídá fráze „Líbám tvé rty“, kde se nevyužívá předložky „v“). Slovo HVĚZDY v tomto případě, nemůžeme označovat za jakési těleso ve vesmíru, ale měli bychom jej interpretovat jako znaky - „*****“. Někomu se může zdát toto označení nesprávné, ale pokud si uvědomíme autorovu povahu vůči textu, zjistíme, že jiná interpretace nepřipadá v úvahu. Pokud tedy najdeme správný význam slova HVĚZDA, respektive znaků „*****“ můžeme si domyslet, že význam slova je sexuálního charakteru, jelikož právě „hvězdičkami“ se často zaměňují slova tabuizovaná.“⁹⁵

Posledním a podle našeho názoru nejvíce kreativním způsobem vytváření vulgarismů, který se neobjevuje v žádném jiném díle, je použití ideografické derivace, tj. vytváření slov (u

⁹⁵ Biarozkina, K. *Nepřeloženo ze Sorokina*. Praha, 2016 (nepublikované). (str. 26,27).

Sorokina pouze vulgarismů) pomocí ideogramy⁹⁶, (předem stanoveného a obecně známého grafického znaku). Těmito symboly autor naznačuje podobu daného vulgarismu, která je shodná s těmito znaky. Např. *две палки – одна замерзшее* „, *от ануса отковыривать, в этой мёрзлой* **O** nebo *начну писать тебе письма, длинные, как твой божественный* **olo** a další. Tyto symboly nepotřebují překlad, jelikož jejich grafická podoba je ve všech jazycích stejná.

⁹⁶ Např. velice rozšířená je záměna grafémy „a“ symbolem „@“, který patří do sféry počítačových reálií a internetu. Takže pokud se takový symbol objeví např. ve slovním spojení „*давайте встреч@ться*“ tak tím se poukazuje na to, že dojde pouze k faktickému setkání přes internet.

3 Problematika historismů

Vzhledem k tomu, že lexikum Sorokinových děl je velice barvitě, je namístě použít výrok A. Андресе, který řekl: „В искусстве перевода, как и во всяком другом искусстве, не может быть готовых эталонов, раз навсегда определённых правил и решений. Не может быть единого решения и в вопросе о том, должен ли переводчик, перевыражая произведение, отделённое от нас известной исторической дистанцией, дать почувствовать современному читателю эту дистанцию и в какой мере он должен это делать.“⁹⁷

Otázka zachování národního a historického koloritu a snahy jej předat byla vždy velice aktuální a charakteristická, a to zejména pro překlad uměleckého textu, jelikož umělecká díla v sobě ztělesňují epochu a období, ve kterém vznikají. Taková díla jsou od sebe různě vzdálená nejen myšlením, ale i jazykem, který se bezpochyby odlišuje od jazyka současnosti, do něhož budeme dílo překládat. Slovo v uměleckém textu nejen plní estetickou funkci, je také zdrojem historických událostí spojených s kulturou a tradicí. Velkou roli proto hrají reálie, včetně historických reálií, tj. slova označující předměty a jevy charakteristické pouze pro jeden konkrétní národ a spojené s konkrétním historickým obdobím. Když autor reálií využívá, snaží se tím o vytvoření přesného obrazu skutečnosti a také uměleckého pohledu na tehdejší období.

Zachování národního a historického koloritu je pro překladatele Sorokinových děl jedním z nejtěžších úkolů. *Teplý špek* je zvláštní tím, že propojuje několik kultur do jedné. Primární je kultura ruská, která je následně doplňována západními, mnohem více však asijskými kulturami, konkrétně čínskou a v menší míře také tibetskou. Jelikož se vlivy různých kultur projevují převážně v lexikální rovině, můžeme celý román rozdělit do tří separátních částí. První z nich je věnována budoucnosti Ruska. Ta je proto nejvíce ovlivněna čínštinou, tibetskou medicínou a východními reáliemi, ale také výše zmíněnými západními jazyky a okazionalismy. Všechny tyto prvky propojené v ruské kultuře mají navodit atmosféru budoucna, ale zároveň odkazují na zájem o asijskou kulturu, která hrála velkou roli hlavně v období perestrojky.⁹⁸ Druhá část románu je věnována sektě *zeměmrdů*. Děj této části se sice odehrává v budoucnosti, ale jazyk sektářů je spíše zastaralý a obsahuje větší množství nenormativního lexika než jiné části. Třetí část románu se zabývá 60. lety a je nejméně

⁹⁷ Андрес А. *Дистанция времени и перевод*. – МП: 1966, № 5, (str. 128).

⁹⁸ V 90. letech v Rusku vzrostl zájem o „alternativní“ léčbu, které byla převážně asijského původu.

lexikálně zatížena cizojazyčnými slovy. Současně však tento jazyk stylisticky nejvíce odpovídá ruštině 90. let, tedy době vzniku *Teplého špeku*. V této části autor neexperimentuje s jinými kulturami, ale zaměřuje se hlavně na sovětské Rusko.

Tuto kapitolu věnujeme problematice překladu reálií, které jsou v díle velice často zastoupeny, a rozdělíme ji do dvou částí. V první z nich se budeme věnovat teorii a pokusíme se definovat rozdíly mezi archaismy, historismy a reáliemi, jež se v díle vyskytují. V praktické části se pokusíme o překlad těchto slov a uvedeme příslušné překladatelské postupy.

3.1 Možnosti překladu historismů, archaismů a reálií

Nejprve se pokusme o přesnou definici archaismů a historismů, jelikož tyto pojmy jsou často zaměňovány. Archaismy představují zastaralá slova ustupující novým výrazům, které se v běžné řeči stávají používanějšími.⁹⁹ Jako příklad lze uvést český lexém *leč*, který ustoupil do pozadí a byl nahrazen slovy *avšak* či *ale*. Historismy však plní jinou funkci. Jsou to slova, která označují věci již dávno zaniklé. K této skupině bychom mohli zařadit např. *tolar*, jelikož se jedná o historickou měnu. Rozdíly mezi těmito skupinami jsou minimální, proto je při překladu potřeba dbát na různé překladatelské postupy.

Každá reálie se v průběhu časů může stát historismem¹⁰⁰ či archaismem (vše závisí na různých okolnostech a také na sémantice těchto slov) a úkolem překladatele by mělo být zachování historického zabarvení daných výrazů.¹⁰¹ S tímto lexikem se překladatel může setkat jak ve starších dílech, tak v dílech současných autorů, kteří se snaží popsat blízkou či vzdálenou minulost a vytvářejí archaizovaná díla.

A. V. Fjodorov velice přesně určil cíl překladu starších děl: „*ознакомить современного читателя с литературным памятником, который в момент своего создания, то есть для читателя своей эпохи, тоже был современным.*“¹⁰² Taková díla navrhuje překládat převážně současným jazykem překladatele. Zároveň však upozorňuje, že je potřeba volit taková slova a gramatické elementy, které by umožnily vytvořit moderní dílo a zároveň zachovaly potřebnou historickou perspektivu.¹⁰³

J. Levý, který se ve svém díle věnuje archaickým textům, poznamenává: „i když národní specifičnost je sama o sobě jev historický, nemusí být vždy rys dobový zároveň součástí národní specifičnosti; jsou to historické jevy v podstatě mezinárodní, např. rytířská kultura feudální, která bude od překladatele vyžadovat řešení dobových reálií (oděv, výzbroj) i společenských konvencí a psychických rysů.“¹⁰⁴ Podle naší klasifikace se nejedná o

⁹⁹ Srovnej: <https://www.mojecestina.cz/article/2011012504-archaismy> (poslední přístup: 01.04.2019)

¹⁰⁰ Existují ale i reálie, které se nikdy nepromění na historické. Jedná se například o reálie geografické. Výjimka však může nastat jedině tehdy, pokud dojde např. k nějaké přírodní katastrofě (představme si, že díky lidskému zásahu se poušť promění na oázu. V takovém případě dojde přeměně geografické reálie *poušť* na reálii historickou).

¹⁰¹ Jako příklad si můžeme uvést vojenské reálie, které jsou často historicky zbarvené. (např. *катюша*).

¹⁰² Фёдоров, А. В. *Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы). Для институтов и факультетов иностранных языков.* Москва: «Филология Три», 2002. (с. 359).

¹⁰³ Srovnej: Фёдоров, А. В. *Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы). Для институтов и факультетов иностранных языков.* Москва: «Филология Три», 2002. (с. 359).

¹⁰⁴ Levý, J. *Umění překladu.* Miroslav Pošta – Apostrof. Praha, 2012 (str. 109).

mezinárodní, ale spíše o regionální realie, neboť kupříkladu v ruštině by se tato slova dala pojmenovat jako cizí, ale v jiných jazycích by se jednalo spíše o exotismy. Dále Levý uvádí, že Cervantesův *Don Quijote* „byl napsán jazykem neutrálním, pro současného čtenáře dobově a národně bezpříznakovým, tedy nikoli archaickým: je logické jej překládat zase bezpříznakovým jazykem domácím.“¹⁰⁵ Na tomto místě však rozvíjí svou teorii, zužuje význam reálií a konstatuje, že „jen tam, kde je lexikální jednotka nositelem významu typického pro historické prostředí originálu, je ji někdy možno ponechat v původním znění: to je případ „bytových“ slov jako rikša, častuška, tomahavk, kindžál.“¹⁰⁶ Takové výrazy jsou spojeny s konkrétním historickým obdobím, a proto nutí překladatele k zamyšlení nad jejich překladem či zachováním a nedávají mu možnost přeložit dílo „*целом неокрашенным чистым родным языком*“. Podle Levého by se bez těchto historických reálií celý překlad proměnil na bezbarvý odraz skutečnosti, který je vytržen ze svého prostředí a času.

Věnuje-li se překladatel překladu současné umělecké literatury, častěji se setkává s reáliemi, které jsou spojeny spíše s místem než časem. Může se však stát, že se překladatel, který bude překládat sto let starý text, bude potýkat s novými problémy, jelikož mnoho místních reálií postupně získalo charakter časových, ba dokonce historických reálií.

O archaizovaných dílech pojednává A. V. Fjodorov následovně: „от вопроса о переводе архаических по языку старых произведений, естественно, отграничивается вопрос о переводе произведений, где авторами сознательно применены архаизмы, являющиеся таковыми по отношению к языку их времени. Воспроизведение таких архаизмов в соответствии с их функциями... вполне закономерно входит в таких случаях в задачу перевода“.¹⁰⁷ Zachování (transkripce) přílišného množství historických reálií při překladu archaizovaného díla by bylo „преднамеренным, несозвучным с общим тоном повествования и не отвечало бы намерениям старого мастера, описывающего свою действительность“.¹⁰⁸ Jinak je tomu s archaizovaným dílem, kam autor záměrně vkládá historické realie, a jejich záměna za neutrálnější slova (např. opis, kalky a další) by tak neodpovídala záměrům autora.

Fjodorov připomíná nejen díla současná, ale i klasická a tím nás přivádí k třetí otázce, a sice k „возможной двуплановости исторических реалий в архаизованном

¹⁰⁵ Levý, J. *Umění překladu*. Miroslav Pošta – Apostrof. Praha, 2012 (str. 109 - 110).

¹⁰⁶ Tamtéž. (str. 110).

¹⁰⁷ Фёдоров, А. В. *Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы). Для институтов и факультетов иностранных языков*. Москва: «Филология Три», 2002. (str. 370).

¹⁰⁸ Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980. str. 135.

классическом оригинале, порождающей дополнительные затруднения для переводчика“.¹⁰⁹ Na jedné straně autor píše jazykem svých současníků, ale zároveň používá soudobé reálie, které se v průběhu času mění na historické. Na straně druhé popisuje historickou skutečnost, a záměrně proto s cílem vystihnout kolorit vybírá reálie z doby, již popisuje, tj. historické reálie. To má za následek, že současný překladatel, který taktéž nezáměrně používá některé současné reálie, musí řešit otázku překladu reálií ve dvou rovinách současně – v rovině autorovy epochy a epochy překladu. Píše-li tedy Sorokin o Sovětském svazu či sovětské revoluci, musí se recipient ponořit do atmosféry, která odpovídá národní a historické skutečnosti nezávisle na jazyce originálu. Zároveň s tím a nezávisle na „kulise“ popisované skutečnosti musí Sorokin zůstat sám sebou stejně jako jiní autoři. Ve výsledku musí překladatel předávat nejen ruskou skutečnost takovou, jakou skutečně byla, ale také skutečnost v podobě, v jaké ji vidí Sorokin.

Při překladu reálií může také nastat situace, kdy chybí „целый предметнотематический пласт лексики – слов (терминов, реалий), называющих определённые предметы и понятия, не существующие у данного народа“.¹¹⁰ Obvykle se taková situace řeší jazykovými výpůjčkami. Překladatel však může použít i jiné metody, ať už transkripci, využití existujících starších synonym ve vlastním jazyce (*kráčet místo jít*), dialektismů (*ohumný místo otravný*), výpůjček z jiných jazyků (*trip místo výlet, sorry místo promiň*) nebo sémantických neologismů, tedy nově vytvořených výrazů, které budou vyjadřovat staré pojmy (např. *mršina - ломтивоз*).

Pro překladatele z ruského jazyka jsou obzvláště zajímavé sovětismy. Každé z těchto slov je totiž potřeba přeložit a předat čtenáři překladu tak, aby mu rozuměl. Touto problematikou se zabývalo mnoho autorů a každý z nich se na reálie díval z jiného úhlu pohledu, např. jako na elementy ruského lexika a (původně) jako na neologismy.¹¹¹

Abychom tuto skupinu reálií, o níž ještě Соболев psal jako o *sovětských neologismech*¹¹², mohli definovat, využijeme Černovovu definici. Ten v sovětských reáliích spatřuje „слова и словосочетания, возникшие за годы советской власти, или старые

¹⁰⁹ Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980. str. 135.

¹¹⁰ Tamtéž. (str. 138).

¹¹¹ Pokud se podíváme do pozdějších prací, které jsou zaměřeny pouze na neologismy, např. do díla Braginé A. A. *Неологизмы в русском языке*, tak zjistíme, že v takových dílech najdeme velice málo slov, která bychom mohli zařadit k sovětismům.

¹¹² Соболев Л. Н. *Пособие по переводу с русского языка на французский: учебное пособие для высших учебных заведений*. Москва, Издат. литературы на иностранных языках, 1952. (str. 287).

слова и словосочетания, у которых в этот период возникли новые значения“.¹¹³ Jedná se o slova „безэквивалентными, то есть не имеющими постоянного устойчивого эквивалента, приемлемого в разных контекстах“.¹¹⁴

Překlad sovětismů závisí také na jejich vztahu k historickému vývoji a na jejich využití ve světě. Proto je třeba definovat tři typy reálií (obecné, regionální a mezinárodní) a až poté volit způsob jejich překladu. Obecné sovětismy jsou reálie charakteristické pro Sovětský svaz (např. *совхоз, братские партию*). Takový druh slov by se měl překládat s ohledem na čtenáře překladu, jelikož čtenář ze zemí bývalého východního bloku má více znalostí (jak kulturních, tak historických) o SSSR než recipient ze zemí bloku západního. Regionální sovětismy se do jazyků zemí východního bloku většinou překládají přijatými ekvivalenty, obvykle transkripcí nebo kalky (*субботник, пролетариат*). Při překladu do jazyků západního bloku se opět bere ohled na menší znalosti čtenáře. Samotná transkripce je nedostačující, proto je potřeba použít jiné způsoby. Mezinárodní sovětismy (*космос, спутник*) jsou natolik rozšířené, že není potřeba je nějak zvláště vysvětlovat. Ve většině případů bude čtenář rozumět pouhé transkripce.

Mnoho autorů zařazuje sovětismy mezi termíny¹¹⁵, a to kvůli jejich vlastnostem. „Однако характерной особенностью, не позволяющей отнести их к безоговорочно чистому термину, является их широкое вхождение в общенародный язык, их всеупотребительность как в художественной литературе, так и в разговорном и бытовом стилях речи. ... Любой советизм является термином, поскольку содержанием его является социально-экономическое понятие, имеющее строго определенные рамки...“¹¹⁶

Sovětismy nemají vždy příznaky reálií (výrazný národní kolorit a z toho vyplývající neexistence odpovídajícího ekvivalentu v jiných jazycích). Základní problém při překládání sovětismů proto spočívá v odlišném způsobu života lidí. Tato slova mají jiný národní, historický a sociální kolorit. Překlad sovětismů bude tedy záležet na jazyce recipienta. Má-li čtenář jen základní znalosti, a nikoli osobní zkušenosti s historickými událostmi, které probíhaly v období existence Sovětského svazu, pro plné porozumění nepostačí pouze

¹¹³ Чернов Г. В. *К вопросу о передаче безэквивалентной лексики при переводе советской публицистики на английский язык* (str. 226).

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Každý překladatel by měl zachovat kolorit překládaného sovětizmu, ať už se jedná, či nejedná o termíny. Pokud si však připustíme myšlenku toho, že sovětizmy jsou přece jen termíny, tak musíme dodat, že tyto termíny jsou zvláštní a stojí na hranici mezi reáliemi, termíny a obecnou lexikou.

¹¹⁶ Чернов Г. В. Указ. Соч., (str. 227). Srovnej: Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980.

transkripce či překlad, ale bude zapotřebí čtenáři poskytnout doplňující informace. Překladatel si tedy musí uvědomit, zda překládá do jazyka, kde jsou čtenáři se sovětskými reáliemi v dostatečné míře obeznámeni, nebo pro recipienta, který se s touto problematikou dosud nesetkal. Překladatel by se měl soustředit i na povahu textu. Pokud by se jednalo o odborný text, dalo by se předpokládat, že většina lidí, kteří si takový text přečtou, budou mít o sovětských reáliích určitě povědomí, a proto je nebude potřeba dále vysvětlovat. Budeme-li se však věnovat uměleckému textu zaměřenému na širší okruh čtenářů, bude zapotřebí dodatečného vysvětlení, jelikož pouze transliterace nepostačí.

Transkripce a překlad jsou tedy nejpoužívanější způsoby překladu. Tyto dva přístupy lze vnímat jako dva antipody, jelikož překlad se snaží z „cizího“ slova vytvořit slovo maximálně zakořeněné v domácím prostředí, zatímco transkripce usiluje o zachování „cizího“ prostřednictvím domácích prostředků. Úkolem každého překladatele je zachovat osobitost cizího jazyka, ale zároveň nezapomínat na normy a pravidla v jazyce překladu.¹¹⁷

Podívejme se, jakým způsobem se k této problematice staví Vlachov a Florin, kteří správně upozorňují, že cílem překladu by nemělo být zachování osobitosti jazyka originálu, nýbrž předání autorského záměru pomocí prostředků v jazyce překladu.

Pokud při překladu historických reálií použijeme transkripci¹¹⁸, dojde k mechanickému přenesení reálie z jednoho jazyka do druhého pomocí grafických prostředků. Tímto způsobem můžeme přeložit historismy, které jsou známé a v transkribované podobě existují i v českém jazyce (např. *sověti* či *proletariát*). Cílem překladatele by měla být snaha co nejvěrněji přiblížit překlad originální fonetické formě.

Pokud z nějakého důvodu není možné slovo transkribovat, můžeme použít substituci. Chce-li překladatel zachovat obsah a kolorit překládané reálie, může vytvořit nové slovo či

¹¹⁷ Jak bychom se tedy měli postavit k překladu reálií, které jsou zastoupeny v románu cizojazyčnými slovy? Sorokin používá cizojazyčné lexikum, protože to bylo specifikum ruštiny na přelomu století, které se dochovalo i do dnešní doby. Čeština však neprošla stejným vývojem, proto se angličtina v řeči českého národa objevuje mnohem méně. Pokud se pokusíme podívat na text očima ruského recipienta, zjistíme, že román je přesycený cizojazyčnými slovy, které v mnoha případech by nemohla být srozumitelná. Je proto možné zachovávat cizojazyčné lexikum i v překladu.

¹¹⁸ Pomocí transkripce překladatel může zvládnout překlad problematického lexika v textu, proto je tento způsob hojně používaný. Překladatel si však musí uvědomit, že pokud se mu nepovede vybrat odpovídající transkripci, může tím znesnadnit porozumění překládaného textu.

slovní spojení, tedy neologismus.¹¹⁹ Tímto způsobem lze docílit stejného efektu, jaký vyvolává dané slovo v originálním znění. Nově vytvořenými slovy mohou být:

- a) Kalky („*заимствование путём буквального оборота*“), které umožňují překlad reálie, v maximální míře zachovávají kolorit slova, ale také umožňují reálii přenést do jazyka překladu a zachovat sémantický obsah slova. Může však dojít ke ztrátě jeho koloritu. Vlachov a Florin jako příklad uvádějí „*скалькированные с англ. skyscraper рус. небоскреб (в отличие от «высотного здания»); благодаря этому противопоставлению чувствуется «западный колорит» кальки*“.¹²⁰

Výše uvedený příklad platí pro překlad z anglického do ruského jazyka, nikoli z ruštiny do češtiny. U Sorokina se objevuje kupříkladu kalk *клон-файтер*. Překlad tohoto slova v češtině neexistuje, proto jsme nuceni použít anglicismus *clone fighter*.

- b) Dále to mohou být částečné kalky, k nimž lze přiřadit překlad hybridních forem. Jedná se o „*своего рода частичные заимствования, тоже новые слова или (устойчивые) словосочетания, но «состоящие частью из своего собственного материала, а частью из материала иноязычного слова*“¹²¹ (např. *SOLIDní*).
- c) Je možné vytvořit sémantický neologismus, což jsou nová slova nebo spojení slov vytvořená překladatelem a umožňující předávat význam a smysl reálie. Neosemém jsme vytvořili pro reálii *ломтивоз* – *mršina* (viz kapitola 1.2: *Možnosti překladu a jejich specifičnost*). Těmto druhům neologismů však bude chybět etymologické spojení s originálním slovem.

Další možnou metodou, jak reálie překládat, je přibližný překlad¹²², který se používá velice zřídka, jelikož nepředává přesný význam reálie. Dochází zde k záměně konotativního ekvivalentu za více neutrální, tj. vzniká slovo či slovní spojení s nulovou konotací. Princip „*родо-видовой замены позволяет передать (приблизительно) содержание реалии единицей с более широким (очень редко – более узким) значением, подставляя родовое*

¹¹⁹ Musíme však podotknout, že překlad reálií pomocí neologismů se používá velice zřídka. Tvůrcem těchto slov jsou většinou lidé a málo kdy autor sám.

¹²⁰ Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980 (str. 88).

¹²¹ Шанский Н. М. *Лексикология современного русского языка: учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности «Русский язык и литература»*. Москва: Просвещение, 1972. (str. 110).

¹²² Přibližný překlad reálie předává neúplný význam slova a čtenář se může pouze dohadovat o národním a/nebo historickém koloritu daného slova.

понятие вместо видového. По сути дела, заменяя вид родом, более частное более общим, переводчик прибегает к известному в теории перевода приёму генерализации.¹²³ Ke generalizaci bychom se mohli uchýlit v případě překladu *Мытищинское 2222 (500 новых юаней бутылка)*. Vzhledem k tomu, že se jedná o nekvalitní, ale velice drahé víno, mohli bychom daný výraz přeložit jako *krabičák za 500 nových jüanů*. Pokud v překladu použijeme generalizaci reálií, nutně dojde ke ztrátě koloritu. Proto je potřeba tento způsob používat co nejméně a pouze v nejnútnejších případech.

Dalším možným způsobem je překlad podle kontextu, který „обычно противопоставляют «словарному переводу», указывая, таким образом, на соответствия, которые слово может иметь в контексте в отличие от приведённых в словаре. Здесь мы несколько сужаем его содержание, чтобы приблизить, с одной стороны, к описанному О. Н. Семёновой положению, при котором контекст «становится ведущим, доминирующим фактором при переводе»¹²⁴, а с другой – к примеру смыслового развития по Я. И. Рецкеру, который «заключается в замене словарного соответствия при переводе контекстуальным, логически связанным с ним».¹²⁵ Pro takové případy je charakteristický nedostatek jakýchkoli souvislostí samotného překládaného slova; překlad se vytváří pomocí určitým způsobem transformovaného kontextu. Uchýlíme-li se k tomuto druhu překladu, vznikne neutrální a nevýrazná náhražka originálu a reálie mizí.

Jak již bylo zmíněno, při překladu reálií se překladatel musí rozhodnout, zda použije transkripci, či překlad. Volba závisí na několika faktorech. Podle Vlachova a Florina je třeba vzít v úvahu povahu textu, roli reálie v kontextu, povahu reálie a jejího místa v lexikálním systému jazyka originálu i překladu a v neposlední řadě čtenáře překladu (ve srovnání se čtenářem originálního textu).

V případě povahy textu musí překladatele zajímat žánr. Ve vědeckém textu se tak nejčastěji vyskytují termíny, které mají odpovídající ekvivalenty v jazyce překladu. Přestože je *Teplý špek* románem, Sorokin používá vědeckou či kvazivědeckou terminologii, již lze do češtiny přeložit (např. *антипротоны*, *антимирь*, v překladu *antisvěty*, *antiprotony*).

¹²³ Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980 (str. 88).

¹²⁴ Семёнова О. Н. Указ. Соч., с. 77. Srovnej: Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980.

¹²⁵ Рецкер, Я. И. *Теория перевода и переводческая практика*. Москва: Международные отношения, 1974. (str. 45).

Naopak v umělecké literatuře výběr závisí na samotné povaze textu. Použijeme-li transkripci v próze, můžeme vytvořit odkaz či poznámku pod čarou. To však není možné v divadelní hře.

Pokud se zaměříme na kontext, zjistíme, že rozhodujícím faktorem je obsah díla. Pro překladatele je tedy důležité vědět, zda je pozornost čtenáře soustředěna na reálii, která je v textu originálu výrazná či naopak skrytá. V románu se může vyskytovat i cizí reálie, jež se z lexika vyděluje a z obsahového hlediska většinou vyžaduje vysvětlení. Autor proto potřebuje najít prostředky umožňující maximálně přesně vysvětlit význam slova. U překladu díla je překladatel omezen ve volbě prostředků, jelikož je vázán na autora. Domácí reálie přítomná v originálu představuje pro překladatele obtíž. Pokud se rozhodneme pro transkripci, „обычные и привычные в языке оригинала, эти слова и выражения в языке перевода выпадают из общего лексического окружения, отличаются своей чужеродностью, вследствие чего привлекают к себе усиленное внимание“¹²⁶, což narušuje rovnováhu mezi obsahem a formou. Pokusíme-li se přeložit je jiným způsobem, ztratíme charakteristické zbarvení slova – zmizí část národního a historického koloritu a překlad se zjednoduší. Proto musíme souhlasit s tvrzením, že transkripce¹²⁷ reálií bude menším zlem v těch případech, kdy i v originálu je na toto slovo zaostřena pozornost, kdy stojí v popředí a je nositelem intenzivnějšího sémantického významu.¹²⁸

Jestliže výběr závisí na povaze reálie a jejího místa v lexikálním systému jazyka originálu i překladu, předpokládá se znalost jazykové a literární tradice. Pro každého recipienta jsou nejznámější mezinárodní reálie, proto v různých jazycích nejčastěji najdeme jejich odpovídající ekvivalenty (*Sovětský svaz*). Hned po nich následují reálie regionální, sice známé, ale ne rozšířené do té míry, aby je mohli znát ve všech zemích (*кумыс*). Velice specifické jsou místní reálie. Můžeme se pokusit o jejich překlad (často se stává, že existuje i jejich ekvivalent v jazyce překladu), ale neznamená to, že recipient toto slovo bude znát (*Čžud-ši, wang*). Otázka volby mezi transkripcí a překladem se tedy týká hlavně rozšířenosti a

¹²⁶ Финкель А. М. *Об авторпереводe // Теория и критика перевода*. Ленинград: Наука, 1962. (str. 112).

¹²⁷ Často se stává, že překladatel, který uvidí v textu reálii, se snaží ji hned transkribovat a nerozmyslí si, zda zrovna transkripce je v tomto případě vhodnější než překlad. A tak se stává, že překladatel sice předá kolorit, ale nepředá smyslový obsah reálie; nebo naopak soustřeďuje čtenářovu pozornost na méně významné reálie, což třeba nebylo snahou autora.

¹²⁸ To samozřejmě neznamená, že nesmíme transkribovat méně známé reálie. Ale naopak, jsou případy, u kterých to můžeme udělat s naprostou jistotou.

znalosti reálie v prostředí rodilých mluvčích. Jinými slovy, čím je reálie vzdálenější (kulturně, jazykově, historicky), tím více se při jejím překladu používá transkripce.¹²⁹

Bude-li výběr záviset na jazyce originálu a překladu, musíme se soustředit na gramatické možnosti těchto jazyků, na možnosti slovtvorby, na literární a jazykové tradice. Volba může bezesporu záviset na cílovém čtenáři, jelikož překlad se vytváří hlavně pro něj. V tomto případě se musíme soustředit na komunikaci a její cíl. Pokud transkribovaná reálie zůstala nepochopena, znamená to, že komunikační cíl překladu nebyl splněn. To samé bude platit v případě, že reálii přeložíme jiným způsobem a její kolorit se nezachová.

¹²⁹ Existují i reálie, které se transkribují na základě překladatelské tradice, nehledě na to, že u takových reálií existují odpovídající slova v jiných jazycích (př. *Kolchoz, vesnice, ...*).

3.2 Překladatelské obtíže spojené s překladem reálií

Samotný pojem „překlad reálií“ vyžaduje jisté vysvětlení: Reálie se zpravidla nedá přeložit (jelikož se při překladu do cizího jazyka něco ztratí) a v kontextu se nepředává překladem. Skutečností však je, že neexistuje takové slovo, které by nemohlo být přeloženo do jiného jazyka alespoň opisem (jedná se o překlad samostatných slovních jednotek), přičemž co nelze vyjádřit samostatným slovem, je možné vyjádřit větným celkem.

Můžeme nalézt dvě základní obtíže spojené s překladem historismů, archaismů či reálií vůbec: 1) absence odpovídajícího termínu v jazyce překladu (ekvivalentu, analogie) a 2) potřeba předat v překladu nejen konkrétní slovo, ale také kolorit, národní a historické hodnoty či zbarvení. Abychom si pro překlad dokázali vybrat nejvhodnější a nejadekvátnější výraz, je zapotřebí překladatelského citu a analýzy dané reálie (zjištění místa, času atd.).

Neznámé reálie vyžadují takový překlad, který u recipienta vyvolá pocit specifického národního a historického koloritu, v našem případě charakteristického právě pro Rusko. Sorokin v románu využívá všeobecně známé reálie, které mají odpovídající ekvivalent v češtině, např. sovětismy. Nejrozšířenějším způsobem, jak takové reálie přeložit, je použití neutrálního synonyma (*vesnice* místo *колхоз* či *совхоз*). Uchýlíme-li se pro tuto metodu, ztratíme charakteristickou reálii a její zbarvení. Dalším možným způsobem je proto propojení neutrálního, všeobecně známého slova s konkrétní reálií, např. spojovníkem (např. *nemoc Bad-kan ser-po*).¹³⁰

Objevují se i takové reálie, které nevyžadují vysvětlení, jelikož jsou všeobecně známá (*čakra*, *sombréro*). V Sorokinově případě bychom však měli být ostražití, jelikož se může jednat o reálii, která je ve skutečnosti sémantickým neologismem. Proto je potřeba si význam těchto slov ověřovat.

Zajímavým rysem *Teplého špeku* je mystifikace čtenáře. Autor používá běžná ruská slova, jako je *чернильница* nebo *блоха*, a v závorkách k těmto slovům uvádí poznámku, že se jedná o staroruská slova „(*смартыс*)“. Tím chce poukázat na absenci těchto předmětů v budoucnosti. Rodilý mluvčí, který bude číst dílo v originálu, ihned pochopí, že se jedná

¹³⁰ Název nemoci; je to důsledek uvolňování žluči.

pouze o hru se slovy.¹³¹ Avšak recipient, který ruštinu neovládá na dostatečné úrovni, může poznámce uvěřit, a tím nabýt mylného dojmu. Při překladu výše uvedených slov bychom měli použít české ekvivalenty *kalamář* a *blecha*. Do závorek však uvedeme poznámku, že se jedná o staročestinu.

Sorokin nejčastěji využívá principu „porozumění z kontextu“. Překladatel by proto měl postupovat stejným způsobem, nesnažit se o vysvětlení těchto slov, ale důvěřovat důvtipu recipienta (např. *ломтивоз*).

Nezřídka také dochází k tomu, že autor neznámou reálii nevysvětluje vůbec nijak. Tím se snaží naznačit, že je důležitý ani ne tak sémantický význam, jako spíše grafická podoba či znění těchto slov (*фальширование макросом*). To však může vést k neporozumění, záměně významu či zkreslení, proto je třeba takové výrazy odpovídajícím způsobem zvýrazňovat. Sorokin v takových případech sahá po kurzívě, uvozovkách, velkých písmenech či zachování jejich původní grafické formy (v latince). Tak je umožněno zachování jejich původního významu.¹³²

Zajímavým způsobem, jak se vypořádat s nejasnými slovy a zároveň nepřetěžovat text poznámkami pod čarou, je vytvoření slovníku. Sorokin ho připojuje až v závěru a vkládá do něj nejen komentáře k překladu textu, ale i přesný překlad slov. Slovník sice recipientovi poskytuje vysvětlení, zároveň ale přerušuje plynulé čtení příběhu a nutí jej vyhledávat význam neznámého slova. Najít příslušný výraz navíc není snadné, jelikož není nijak označen, a je proto potřeba prolistovat více stran.¹³³

¹³¹ Pokud *чернильницу* zařadíme mezi historismy již v době vzniku románu, pak poznámka o staroruštině může být na místě.

¹³² Je potřeba si uvědomit, že samotné zvýraznění slova nestačí, jelikož tím neodhalíme jeho význam.

¹³³ Otázka vysvětlení konkrétní reálie je velice důležitá, jelikož při vysvětlení takové reálie je potřeba brát ohled na význam v jazyce originálu, jasnost v jazyce překladu, ale také je třeba nezapomínat na autora a způsoby, kterými on vysvětluje danou reálii.

Závěr

V otázce možnosti úplného překladu mezi různými jazyky existují dva protichůdné názory. Podle prvního lze přeložit všechno. Druhý oponuje a namítá, že s překladem každý umělecký text něco ztrácí.¹³⁴ „Problém přeložitelnosti, jak známo, nesouvisí s rozdíly systému východiskového jazyka a češtiny přímo, nýbrž s konkrétní aplikací těchto rozdílů. Jde o to, zda lze, či nelze zachovat jedinečnost formy a obsahu původního literárního díla při nutné výměně jazykového materiálu.“¹³⁵

Na začátku naší práce jsme poznamenali, že „реалия не может отразить данный отрезок действительности в целом“¹³⁶, že řada prvků není vyjádřena samostatnými lexikálními nebo frazeologickými jednotkami, ale popisem, narážkami či aluzemi. Překladatel se proto musí naučit rozpoznávat tyto mimojazykové faktory, musí se s nimi naučit pracovat a hledat skryté významy. Život a kultura každého národa se odráží v jazyce. Kdyby tomu tak nebylo, neexistovala by národní specifika a teorie překladu by částečně ztratila na významu. Pokud se tedy budeme ptát, co se skrývá za slovem, dostaneme mnoho odpovědí, které nám pomohou porozumět slovu, naučí nás rozlišovat nepatrné rozdíly, ale také nám umožní poznat nové zvyky a myšlení konkrétního národa.

Na každého překladatele je vyvíjen tlak ze strany překládaného jazyka projevující se v gramatické struktuře překládaného textu (budeme-li kupříkladu překládat z ruštiny do češtiny, mohou se v našem textu objevit rusismy). Každý odborník si proto musí položit otázku, zda a do jaké míry chce dílo „naturalizovat“ a nakolik je jeho primárním záměrem zdůraznit cizí původ.¹³⁷ My jsme se v této práci pokusili recipientovi přiblížit dílo časově i místně, zejména jsme se však zaměřili na zachování *cizího* v románu. Při jeho četbě si tedy recipient uvědomí nejen období, o kterém autor píše, ale také zjistí, že děj románu je zasazen převážně do ruského, respektive sovětského prostředí a do vzdálené budoucnosti.

Z hlediska struktury jsme práci rozdělili do tří hlavních částí. V první z nich jsme se zabývali neologismy a okazionalismy. Aby bylo možné věnovat se problematice překladu, pokusili jsme se nejprve vytvořit přesnou definici těchto novotvarů. Následně je pozornost

¹³⁴ Srovnej: Kofnerová, Z., Poláčková, M., Povejšil, J., Skoumalová, Z., Straková, V. *Překládání a čeština*. H & H, 1994. (str. 158).

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Влахов, С., Флорин, С., *Непереводимое в переводе*, Москва „Международные отношения“, 1980.

¹³⁷ Srovnej: tamtéž. (str. 78).

zaměřena na slovo tvorbu, což umožnilo přesnější porozumění významu slov i přesnější překlad. Následně jsme provedli analýzu a došli k závěru, že Sorokin vytváří neologismy a okazionalismy dvěma hlavními způsoby: pomocí hybridních forem a cizojazyčného lexika. Proto jsme se v kapitole věnované obtížím spojeným s překladem zaměřili na překlad těchto slov.

Druhá část práce se zabývá nenormativním lexikem v Sorokinově díle. Pokusili jsme se vytvořit přesnou definici ruského *matu*. Provedená textová analýza ukázala, že Sorokin používá tři hlavní vulgarismy (*ебать*, *блядь* a *хуй*). Tyto výrazy jsme nejen přeložili, ale také jsme poukázali na autorovu kreativitu. Připojením prefixů či postfixů k nim vytváří autor originální jazyk. Originalita se projevuje také nenormativními neologismy či čínskými výrazy.

V poslední části diplomové práce jsme se věnovali kulturním prvkům a reáliím, které se v románu vyskytují. Rozdělili jsme je na archaismy a historismy a následně jsme se pokusili o jejich definici. Tato kapitola má zajímavý kulturologický rozměr, neboť Sorokin nejen staví na kultuře ruské, asijské či sovětské, ale vytváří také fiktivní kulturu budoucího Ruska.¹³⁸ V podkapitolách jsme se čtenáře pokusili uvést do problematiky překladu. Ukázali jsme možnosti překladu, zdůvodnili je a uvedli relevantní příklady. V některých případech jsme se rovněž snažili o vysvětlení způsobu zvoleného překladu. Hlavní pozornost byla zaměřena na problematiku týkající se lexikální stránky, jelikož právě ta způsobuje překladatelům největší problémy.

Ve všech kapitolách jsme uváděli překladatelské postupy a vždy se snažili teorii podpořit vlastním překladatelským řešením. Ovšem vzhledem k tomu, že se nejednalo o překlad běžného lexika a každé slovo potřebovalo individuální překladatelské řešení, rozhodli jsme se nepřetěžovat práci vlastním subjektivním řešením, nýbrž nabídnout možnosti a postupy, které lze použít pro překlad textů Sorokina a všech těch, kteří ve svých dílech používají neologismy, okazionalismy, vulgarismy či reálie. Řešili jsme tedy každý případ zvlášť, protože není možné určit míru nepřeložitelných prvků. Tato složka „*je pohyblivá, závislá na stupni jazykové kreativity každého literárního textu a v jednotlivostech na víceméně náhodných shodách či rozdílech obou jazyků a kulturních kontextů. Při řešení takových*

¹³⁸ Zajímavé bylo zjištění, že Sorokin formuje budoucnost na základě minulosti. Vždy se vrací ke kořenům a historii Ruska, ať už se jedná o *День опричника*, *Метель*, *Манарага* či jiná díla.

situaci sotva pomůže teorie, překladatel se musí spoléhat jedině na vlastní tvořivost a vynalézavost. ¹³⁹

Při překladu nepřeložitelného se ukázalo, že ke každému slovu je nutné přistupovat individuálně. Mnohdy bylo zapotřebí složitě hledat, dlouze pátrat a nalézat jednotlivá řešení, uplatňovat kreativitu a vymýšlet nové možnosti. Právě v tomto úsilí a „boji“ však spočívá skutečné umění překladu.

¹³⁹ Kofnerová, Z., Poláčková, M., Povejšil, J., Skoumalová, Z., Straková, V. *Překládání a čeština*. H & H, 1994. (str. 160).

Рѣлоһа 1. - Китайские слова и выражения, употребляемые в тексте

Ба – борона

Байчи – идиот

Баофа – порыв

Бэйбиди – гнусный

Бэйцаньди – вызывающее грусть

Бэнхуй – катастрофа

Буфуцзэ сяньсян – безответственный

Ванвэй – престол

Во ай ни – я люблю тебя

Вэнь-цзяньцзя – папка для бумаг

Гаовань – яйца (мужск.)

Гаофэнь – слишком

Гунмынь – задний проход

Даньхуан – желток (кликка русского прокитайской ориентации)

Дахуй – съезд

Куайхожэнь – весельчак

Кэчиди – жалкий

Кэбиди – презренный

Лао бай син – деревенщина

Лаовай – чужак

Лин жэнь мань-ди –
удовлетворительно

Лянмяньпай – двурушник

Мошущэ – волшебник

Мэй Го – прекрасная страна

Нимада – мать твою

Нинь хао (ни ха) – здравствуй

Няо – моча

Пеньтань – тупой

Пиньфади – убогий

Пинъаньди – спокойно

Сяобень – ссать

Сяотоу – воришка

Сяочэ – вагонетка

Сяоши – пустяк

Сяочжу – поросенок

Табень – срать

Тудин – лысина

Фынцыхуа – карикатура

Ханкун мудень – авианосец

Хуайдань – мерзавец

Хушо бадао – чушь

Хэй Лун цзян – река Черного дракона

Цайюань – огород

Цзинцзи – игра

Цзодэ хэнь ягуаньди – сделано со вкусом

Цзуанькунцы – бурав

Цзы-динсянхуа – сирень

Цзюй во каньлай – как мне кажется

Цзюцзин нинь шэмма шихоу нэн чжуаньбэйхао ни? – И когда вы будете готовы?

Цюй нянь синцижи сяюй ши – в прошлогодний воскресный дождь

Чантайди – нормально

Чженцзеди гунян – невинная девушка

Чжи-чан – прямая кишка

Чжуаньмыньцзя – специалист

Чжунши – верность

Чоуди – вонючий

Чуньжэнь – глупец

Шагуа – дурак

Шаонянь – парень

Шен шен – животворная сила

Шаншуйхуа – пейзаж

Шици – период времени, срок

Шуйляо – пойло для скота

Юйван синвэй – идиотский поступок

Юэши – затмение Луны

Яндяньфын – эпилепсия

Рѣлоha 2. – Другие слова и выражения

Чжуд Ши - древний трактат по тибетской медицине

Скран, римс, гланг-тхабс, рмен-бу - тибетские названия болезней

Рипс - международное ругательство, появившееся в устной речи евроазиатов после Оклахомской ядерной катастрофы 2028 года. Происходит от фамилии сержанта морской пехоты США Джонатана Рипса, самовольно оставшегося в зоне радиоактивного поражения и в течение 25 дней ведущего подробный радиорепортаж о состоянии своего облученного, умирающего тела

SOLIDный - склонный к изменению

BOBO - сексуальные особенности

L-гармония - степень равновесия полей Шнайдера у организмов и веществ

LM —показатель психопротеизма Джадда

M-баланс - психологическая устойчивость

BORO-IN-OUT - половой акт без релаксатора в STAROSEXe

Rapid - человек, склонный к мультисексу

GERO-KUNST - направление в современном искусстве, использующее вибропрепараты реактивного действия

PSY-GRO - паранойя

V-2 - показатель женственности Вейде

END-ШУНЬЯ - психосоматический вакуум

BORBO-LIDE - биомеханическая стабильность

ADAR - приверженец биоэнергетической независимости Кольцова

KLOP - потребитель остаточных биоэнергий

АЭРОСЕКС, STAROSEX, ESSENSEX, 3 плюс Каролина - разновидности мультисекса

W-амбиции - способность преодоления END-ШУНЬИ

Radis-романтик - последователь философии Жидкого Тела боливийского философа и псимувера Антуана Радиса, популярной в начале 40-х годов

Двинуть в LOB, спросить в LOB - совершить акт dis-вопроса, способный нарушить M-баланс

DOG-адаваться - увидеть плюс-позитные поля фиолетового спектра

Stolz-6 - наследственная LM-устойчивость

SMЕяться - позволять интерферировать своим бордовым и желтым плюс-полям

T-вибрации - поступательные вибрации красных плюс-полей Томашевича

Соплвить отношения - вступать в сердечный контакт

Тюрить мокрые отношения - вступать в генитальный контакт

Тюрить сухие отношения - вступать в анальный контакт

Раскрасить носорога - совершить промах, оплошать

Прессовать вымя - поддерживать L-дисгармоничный разговор

Тип-тирип по трейсу - удачное стечение обстоятельств

Маннованно - сужение сосудов головного мозга

Obo-robo - постоянная угроза нарушения M-баланса

Gusanos - краевые наложения плюс-полей

Фарш - вынужденное L-усилие

Seznam použité literatury

Primární literatura

Сорокин, В. *Голубое сало*. Москва „Ad Marginem“, 2012. ISBN 5-93321-004-8.

Sekundární literatura

Biarozkina, K. *Nepřeložené ze Sorokina*. Praha, 2016.

Dolník, J., *Sila jazyka*. Bratislava: Kalligram, 2012. ISBN 978-80-8101-657-8.

Jakobson, R., *Poetická funkce*, Jinočany: H&H, 1995, ISBN 80-85787-83-0.

Kofnerová, Z., Poláčková, M., Povejšil, J., Skoumalová, Z., Straková, V. *Překládání a čeština*. H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8.

Levý, J., *České teorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

Levý, J., *Umění překladu*. Praha „Miroslav Pošta – Apostrof“, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

Třísková, H., *Transkripce čínštiny sborník statí*. Česko-čínská společnost, Praha 1999, ISBN 80-902515-2-8.

Třísková, H., *Transkripce čínštiny tabulky a návody*. Česko-čínská společnost, Praha 1999, ISBN 80-902515-3-6.

Popovič, A., *Teória umeleckého prekladu*, Bratislava: Tatran, 1975.

Žváček, D., *Úvod do teorie překladu (pro rusisty)*, Olomouc 1998, Vydavatelství Univerzita Palackého, ISBN 80-7067-814-3.

Андрес А. *Дистанция времени и перевод*. – МП: 1966, № 5.

Ахманова, О. С. *Основные направления лингвистического структурализма. Материалы к курсам языкознания.* Москва, Издательство Московского университета, 1955.

Белинский, В. Г., *Полное собрание сочинений: В 13 т.* Москва, Издательство АН СССР, 1954, т. IV, (стр. 20). – URL:

http://lib2.pushkinskiydom.ru/Media/Default/PDF/Sobr.soch/Belinsky%201953-1959/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%81%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B91953-1959%20_5.pdf. (poslední přístup: 10.2.2019).

Брагина, А. А. *Неологизмы в русском языке. Пособие для студентов и учителей.* Москва „Просвещение“, 1973.

Виноградов, В. В., Истрина, Е. С., Бархударов, С. Г. *Грамматика русского языка. Том I. Фонетика и Морфология.* Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1960.

Виноградов, В. В. *История слова.* Москва, „АЗЪ“, 1999. ISBN 5-88744-033-3. ISBN 5-89285-026-9.

Виноградов, В. В. *О художественной прозе.* Москва, Ленинград, Государственное издательство, 1930.

Виноградов, В. В. *О языке художественной литературы.* Москва, Государственное издательство художественной литературы, 1959.

Влахов, С., Флорин, С. *Непереводимое в переводе.* Москва „Международные отношения“, 1980.

Габдреева, Н. В., Агеева, А. В., Тимиргалеева, А. Р. *Иноязычная лексика в русском языке новейшего периода.* Москва „ФЛИНТА“, „Наука“, 2013. ISBN 978-5-9765-1677-9 (ФЛИНТА), ISBN 978-5-02-037905-3 (Наука).

Горнфельд, А. Г. *Муки слова. Статьи о художественном слове.* Москва, Ленинград, Государственное издательство, 1927.

Горький, А. М. *Собрание Сочинений в 30-ти т.* Москва, 1953, т. 24. – URL: <http://politazbuka.info/biblioteka/hudlit/880-gorkij-maksim-sobranie-sochinenij-v-30-tomah.html>. (poslední přístup: 10.02.2019).

Дуличенко, А. Д. *Русский язык конца 20 столетия.* München: O. Sagner, 1994.

Земская, Е. А. *Как делаются слова.* Москва, „Издательство академии наук СССР“, 1963.

Земская, Е. А. *Словообразование как деятельность.* Москва: „Наука“, 1992. ISBN 5-02-011082-5.

Земская, Е. А. *Русский язык конца 20 столетия.* Москва: Языки рус. культуры, 1996.

Колесов, В. В. *Русская речь: вчера, сегодня, завтра.* Санкт-Петербург, Юна, 1998. ISBN 5-86720-012-4.

Комиссаров, В. Н. *Лингвистика перевода.* Москва „Международные отношения“, 1980.

Крысин, Л. П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка. Москва „Наука“, 1989. ISBN 5-02-010915-0.

Левый И. *Искусство перевода.* Москва „ПРОГРЕСС“, 1974.

Лопатин, В. В. *Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования.* Москва „Наука“, 1973.

Лыков, А. Г. *Современная русская лексикология (русское окказиональное слово).* Москва „Высшая школа“, 1976.

Марусенков, М. П. *Абсурдопедия русской жизни Владимира Сорокина. Заумь, гротеск и абсурд.* Санкт-Петербург „Алетейя“, 2012. ISBN 978-5-91419-609-4.

Михельсон, М. И. *Русская мысль и речь. Своё и чужое. Опыт русской фразеологии: сборник образных слов и иносказаний.* т. 1. Москва, Терра, 1994. ISBN 5-85255-583-5.

Николаев, С. М., Пубаев, Р. Е., «ЧЖУД-ШИ» памятник средневековой тибетской культуры, Новосибирск: Наука, 1988, ISBN 5-02-028676-1.

Попова, Т. В., Рацибурская, Л. В., Гугунава, Д. В. *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Издательство «Флинта», Издательство «Наука», 2005. ISBN 5-89349-762-7 (Флинта), ISBN 5-02-033573-8 (Наука).

Рецкер, Я. И. *Теория перевода и переводческая практика*. Москва: Международные отношения, 1974.

Сенько, Е. В. *Инновации в современном русском языке*. Владикавказ: Ир, 1994 (1995). ISBN 5-7534-0569-X.

Соболев Л. Н. *Пособие по переводу с русского языка на французский: учебное пособие для высших учебных заведений*. Москва, Издат. литературы на иностранных языках, 1952.

Сорокин, Ю. С., *Развитие словарного состава русского литературного языка. 30-60-е годы XIX века*. Москва – Ленинград, «Наука», 1965.

Торопцев, И. С. *Словопроизводственная модель*. Воронеж: ИПЦ Воронежского государственного университета, 1980.

Федоров, А. В. *Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы). Для институтов и факультетов иностранных языков*. Москва: «Филология Три», 2002. ISBN 5-94545-014-6.

Федоров, А. В. *Очерки общей и сопоставительной стилистики*. Москва: Издательство «Высшая школа», 1971.

Финкель А. М. *Об автопереводе // Теория и критика перевода*. Ленинград: Наука, 1962.

Шанский Н. М. *Лексикология современного русского языка: учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности «Русский язык и литература»*. Москва: Просвещение, 1972.

Шмелёв, Д. Н. *Архаические формы в современном русском языке*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1960.

Шмелёв, Д. Н. *Очерки по семасиологии русского языка*. Москва: „Просвещение“, 1964.

Publicistika

Eisner, P. *O všech nepřeložitelných* – URL: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=163> (poslední přístup: 23.03.2019).

Алексиева, Т. И. – Игра с графикой в РУНЕТЕ (nepublikovaný článek)

Андреассен, Н. *Главные слова 2017 года: Ударим матильдометром по живоглупию. Комсомольская правда* - URL: <https://www.kp.ru/daily/26776.3/3808321/> (poslední přístup: 25.11.2018).

Аннинский, Л. *Песнь пепси в утробе поколения, которое смеясь рассталось со своим будущим* - URL: <http://www.sunround.com/club/22/anninsky.htm>. (дата обращения: 19.12.2018)

Генис, А. *Страшный сон как подсознание русской литературы* - URL: http://goths.ru/old_news.php?id=13381 (дата обращения: 20.01.2019)

Голышко-Вольфсон, Д. *Владимир Сорокин* - URL: <http://moscowartmagazine.com/issue/79/article/1728> (дата обращения: 20.01.2019)

Котелева, Н. З. *Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов*.

Курбанова Н. А. *Трудности при переводе текстов с неологизмами* // Молодой ученый. — 2015. — №2. — С. 589-590. — URL: <https://moluch.ru/archive/82/14929/> (дата обращения: 24.03.2018).

Смирнова, Д. *Плохой хороший Сорокин*. URL: <https://www.srkn.ru/criticism/sor2.shtml> (дата обращения: 20.01.2019).

Фельдман, Н. И. *Окказиональные слова и лексикография* // Вопросы языкознания. 1957. № 4.

Шаталов, А. *Владимир Сорокин в поисках утраченного времени*. URL: <https://www.srkn.ru/criticism/shatalov.shtml> (дата обращения: 20.01.2019)

Slovníky

Ахманова, О. С. *Словарь лингвистических терминов* – URL:
<https://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/h.htm>

Словарь современного русского литературного языка. Москва, Ленинград, Издательство Академии наук СССР, 1950.

Котелева, Н. З. *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70-х годов*. Москва, „Русский язык“, 1984.

Коробкина, Н. И. *Словарь окказионализмов современного русского языка* – URL:
<http://noncewords.ru/>

Крысин, Л. П. *Толковой словарь иноязычных слов*. Москва, „Русский язык“, 1998.

Ожегов, С. И., Шведова, Н. Ю. *Толковый словарь русского языка*. Москва, „АЗЪ“, 1993.

Rusko-český a česko-ruský slovník neologismů, Praha: Academia, 2004; ISBN 80-200-1246-X.

Rusko-česká elektronická slovníková databáze – URL:
<http://slovník.slu.cas.cz/slovník/main/index.html>

Pala, K., Všianský, J., *Slovník českých synonym*, Praha: Lidové noviny 1994, ISBN 80-7106-059-3.

Slovník afixů užívaných v češtině – URL: <http://www.slovníkafixu.cz/index>.

Vochala, J., *Čínsko-český, česko-čínský slovník*, Voznice: Leda, 2003, ISBN 80-7335-011-4.

Internetové zdroje

Český národní korpus – URL: <https://www.korpus.cz/>

Moje čeština – URL: <https://www.mojecestina.cz/>